یاش توركستان

توركستاننك ملی قورتولوشی اوچون كورەشوچی آیلق مجموعە

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نچی ییلنك دەقابر- ندەن چیقا باشلاغان | فیبرال (شباط) 1937 (1355 هجری) | سان 87

بو ساندا:

1 — دوشمانلاریمز بزنگ فعالیتمز حقندا نیمه دیدرلەر؟ — باش مقالە

2 — ساویتلەر اتفاقی قانون اساسیسی اطرافندا (3) — مچ.

3 — 1917نچی ییل خاطره پارچالاری (X) — مصطفی

4 — قادرو مسئلەسی — بالتابای

5 — ساویت حکومتیننك اسلام علیهدارلغی وه اورتودوقسچیلك تمایلی — عبدالوهاب

6 — سواد جبهەسندە — تاشبالتا

7 — یەڭی تروتسكیچیلەر محاكمەسی — * * *

8 — بین‌الملل تورموشدان

9 — عیاض اسحاقی بیكنك 40 ییللق ادبی خدمتینی ایسلەو

10 — توركستان خبرلەری: ساویت مطبوعاتی وه قومونیست فرقەسی قرارندا ساویت مكتبلەری منظرەسی؛ بولشەویك قادرولاری؛ ساویت مكتبلەرندە قادرو مسئلەسی؛ ملی ایشچی قادرولار حاضرلاوداغی قیزیل روس نەیرەڭبازلیغی؛ یەڭی اوپەرا؛ توركستان جدیدچی شاعر، متفكری تیكشیریلەدر؛ یەڭی علمی كوچلەر.

11 — تورلو خبرلەر: «توركستان، قافقاسیا وه اوقراینا خلقلاری دوستلق قومیتەسی» فعالیتندەن؛ دوقتور طاهر شاكر بیكنك آلمانچا مهم بر معروضەسی؛ قوتلاو؛ توزەتیش؛ باشقارمادان.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

«تورکستان، قافقاسیا وه اوقراینا خلقلاری دوستلق قومیته‌سی» فعالیتیده‌ن

دوستلق قومیته‌نك اوستومزده‌گی ییل اوچون حاضرلادیغی حرکت پلانی 23.1.37ده پاریسده چوقای اوغلی مصطفی بیك طرفندان سویله‌نگه‌ن «اجنبی سیاحلارنك تصویرینچه ساویت روسیانگ ایچکی وضعیتی» باشلوقلی معروضه ایله باشلاندی. مهمانلار طرفندان دقتله تیگلانغان بو معروضه اوستونده، تورلو ساحه‌لاردا مناقشه آچیلیب، ساویت روسیانك ایچکی وضعیتنده‌کی آغیرلقلار بوتون تفصیلاتیله میدانغا چیقاریلدی.

دوقتور طاهر شاکر بیکنك آلمانچا مهم بر معروضه‌سی

مجموعه‌میز محررله‌رنده‌ن دوقتور طاهر شاکر بیك شو فیورالنگ 4نده کیچ به‌رلین‌ده‌کی آلمان عالی سیاسی مکتبینگ خارجی سیاست مسئله‌له‌رینی تیکشیرو شعبه‌سی درسخانه‌سنده «روس ایمپه‌ریالیزمینگ باش مقصد لاری» موضوعندا مهم بر قونفرانس بیرمشدر. خارجی سیاست مسئله‌له‌ریله قیزیقوچی وه بو ساحه‌نی تیکشیروچی آلمان عالی سیاسی مکتبی منسوبله‌ری طرفندان دقتله تیگلانغان بو معروضه تیگلاوچیلار تامانندان اوزون آلقیشلارله قارشیلانمش وه معروضه‌چی بو مهم قونفرانسنی ترتیب ایتوچی دولت مشاورینك تقدیرینه مظهر اولمشدر.

امکان تاپالساق، دوقتور طاهر شاکر بیك طرفندان بیریلگه‌ن قونفرانسنك تورکچه‌سینی مجموعه‌مزنك کیله‌چه‌ك سانلارندان برنده‌باسیب، بو صورتله «یاش تورکستان» اوقوچیلارینی‌دا او مهم معروضه ایله تانیشترا- جاقمز.

قوتلاو — قربان بایرامی مناسبتیله «یاش تورکستان» اوزینگ بوتون تورك-اسلام اوقوچیلارینی یوره‌کده‌ن قوتلولار وه بو بایرامنگ تورك مهاجرله‌ری اوچون یورت تیشندا قارشیلانیب تورغان سوك بایرام بولووینی تیله‌ب، بارچامیزنگ یاقیندا اوز ایرکین یورت قوچاغینا قاوشماغیمزنی تمنی ایته‌ر.

توزه‌تیش: 1) شو سانگ 32نچی بیتنده‌کی (,,Le Procès du Moscou‘‘) نك توغروسی (,,Le Procès de Moscou‘‘) در؛ 2) 37نچی بیتنده‌کی ,,Henry Bardeuax‘‘ نك توغروسی ,,Henry Bordeaux‘‘ در؛ 3) شولوق بیتده‌کی ,,Alexandrette et l’oublidu passé‘‘ نك توغروسی ,,Alexandrette et l’oubli du passé‘‘ در.

دوشمانلاریمز بزنك فعالیتمز حقندا نیمه دیدرله‌ر؟

بولتور (25نویابر—5دیقابر) موسقوادا توپلانغان 8نچی فوق‌العاده ساویت قونغره‌سنده سوز سویله‌گه‌ن تورکستان «ملی» ساویت جمهوریتله‌ری حکومت باشلوقلاری فیض‌الله خواجه، عیسی اوغلی اوراز، آتابای اوغلی قایغیسز، رحیمبای اوغلی عبدالله وه عیسی قای اوغلی بوتونیسی، بربریله رقابت ایته‌رچه‌سینه قیزیقب، تورکستاندا ملتچیلك آقیمینگ کوبده‌ن بتیریلیب یوباریلغانلیغینی، تورکستاندا ملتچیلکنگ اوزی‌گنه ایمه‌س، روحی، ایزی‌ده یوقالیب کیتکه‌نینی اثبات ایتیشکه اورونديلار. 1937نچی ییل غینوارندا موسقوادا توپلانغان «17نچی روسیا فه‌دره‌اتیف ساویت جمهوریتی قونغره‌سی»نده ریسقول اوغلی توراردا سویله‌دی. کیم وه نه اسمنده‌ن سویله‌دیکی آڭلاشیلماغان توراردا حاولیقودا یوقاریدا اسمی کیچکه‌ن یولداشلارندان آرقادا قالمادی. بو قیزیل باترلارنگ بوتونیسی له‌نین-ستالین بین‌المللچیلگی‌نك قطعی غلبه‌سی وه سارسیلماس بر شکلده محکمله‌نکه‌نلگی وه ساویتله‌ر اتفاقی خلقلارینگ «بوزولماس برادرلگی» تأمین ایتیلگه‌نلگینی ادعا ایتدیله‌ر، بوتون ادعالارینی ساویت حکومتینك‌خوجالق جبهه‌سنده‌کی یوتوقلاری، «ستاخانوفچی» قادرولارینگ اوسوب بارا یاتقانلیغی وه خلقداغی «ایش قهرمانلاری» ایشچی وه قولخوزچیلارغا باغلانیشغا سویگه‌ندیرمه‌ك ایسته‌دیله‌ر. بو سوزله‌رنگ خلاصه‌سندان، بز ملی جبهه کوره‌شچیله‌رینگ بوشغا اورونوب یورگه‌نلگمز وه مملکتمزده هیچ بر نه‌رسه‌گه امید باغلای آلماسلیغمز چیقادر... اگر بز بو ساویت مأمورلارینی تیگله‌یه‌جه‌کسه‌ك، او زمان یورت وه ملتنی اویله‌ب یوروده‌ن واز کیچیب، یالغز اوز شخصی تورموشیمز قایغیسینا کومولمه‌لیدرمیز...

فقط کوب اوزامادی. بو قیزیل باترلار سوزینگ طنتی قولاقلاریمزدان کیچیب بیتمه‌ی توروب بز بوتونله‌ی باشقا، ساویت قونغره‌سنده تورکستان «ملی» ساویت جمهوریتله‌ری حکومتی باشلوقلاری سوزله‌ینگ تیریسینی کورسه‌ته‌تورغان حقیقت بیله‌ن قارشیلاشیب تورامز.

(3459)

آلما-آتا غازیتاسی «قازاغستانسکایا پراودا»نگ 30. 12. 36 تاریخلی نسخه‌سی ایمدی قارشیمزدا یاتادر. بو غازیتانگ برنچی بیتنده شهر شوراسینگ کیگه‌یتریلگه‌ن ییغینی حسابی بار. طبیعی بو یرده‌ده ستالیننی ماقتاو، اوگا مدح وثنا وه تورموشنگ بوتون تارماقلارنداغی یوتوقلارنی ساناو بیله‌ن باشلانادر. بو یرده‌ده ملتچیلکنگ ایزی هه‌م قالماغانلیغی، تینچ، راحت یاشاب‌تورغان تورکستان تورکله‌ری تورموشینگ «ستالین قانون اساسیسی» کونی حرارتی آستندا سیوینچ وه سیوگیگه آیلاناجاغی، «آلاش-اورداچی»، «تیسکه‌ریچی ملتچی مختاریتچیله‌ر»نگ تینچب کیتکه‌نلگی، اونلارنی کیمسه‌نگ ایسله‌مه‌دیگی، تیگله‌مه‌دیگی ادعا ایتیله‌در. ایمدی عینی غازیتانگ ایکنچی بیتینی چیویرسه‌گز، او یرده قازاغستانداغی ساویت حکومتی پروپاغاندا ایشله‌ری باشلوغی الیاس قابل اوغلی‌نگ «آتش قازاق ملتچیلگینه قاراتیلسین!» دیگه‌ن باشلوقلی قیزغین بر مقاله‌سینی اوچراتاسز.

بو مقاله‌نی اوقوب چیققاچ بوتون آلما-آتا، تاشکند، عشق‌آباد بیلچیلله‌ری طرفندان موسقوادا سویله‌نگه‌ن سوزله‌رنك بوتونیسینك یالغان ایکه‌نلگی آچیق کورونوب قالادر. الیاس قابل اوغلی حقیقتنك کیچیك گنه بر «بورچه‌گینی» آچیب بیریب اوتوروبدر. اوگا کوره، «پلانلارنك تولدیریلووی حتی آشیقچاسی بیله‌ن به‌جه‌ریلووی» عادی بر بیلچیل سوزده‌ن‌گنه عبارت بولوب قالدی. «ستالین قانون اساسیسی» حقنداغی شادلقلاردا یالغان بولوب چیقدی. تورکستان ملتچیلگینگ کومولگه‌نلگی‌ده یالغاندر. مثلا قارساقپای کانی هه‌م چیمکینت قورغاشین زاوودندا رنگلی معدنله‌ر پلانینگ وه باشقا ساویت صنایعی پلانلارینگ تولدیریلا آلماغانلیغینی بز الیاس مقاله‌سنده‌ن آچیق کوروب تورامز. ستالین قانون اساسیسی مذاکره ایتیلگه‌ن چاغدا تورکستان ملتچیله‌ری طرفندان شدتلی قارشی پروپاغاندا یوروتولگه‌نلگی‌ده شو الیاس مقاله‌سنده‌ن کورونوب تورادر... ایش قهرمانی دیب آتالیب یورگه‌ن ایشچی وه قولخوز «ستاخانوفچیلار»غا هجوم ایتیلمه‌کده‌در. ایمدی بو ایشله‌رنگ بوتونیسنده کیمنگ قولی بار؟

معدن اوچاقلارندا، چیمکینت وه باشقا زاوودلاردا معدن پلانینی به‌جه‌رمه‌ی قالدیریشغا کیم مسئولیتلیدر؟ «ستالین قانون اساسیسی»نه قارشی تشویقاتنی کیم تشکیل ایته‌در؟ نهایت «ستاخانوفچی» ایشچی هه‌م قولخوزچیلارغا هجومگه خلقنی کیم «قوتورتقاندر»؟ بو ایشله‌رنگ بوتونیسینی کیم، قاندای کشیله‌ر، قاندای تشکیلات باشلاب یوروبدر؟

الیاس قابل اوغلی بونلارنك بوتونیسی ایچین توغرودان توغرو بزنی «چوقای اوغلی-فاشیستله‌ری»نی عیبله‌یدر. مه‌نه اونگ اوزینی تیگله‌یگز:

«1918نچی یلی تیسکه‌ریچی خوقند مختاریتینی تشکیل ایتیشکه اورونغان مشهور «آزولو آلاش-اورداچیلارنگ بری معلوم چوقای اوغلی قازاغستاندان قوولوب آق مهاجرلکگه توشوب قالغان. مه‌نه شو چوقای اوغلی خارجده‌ن حرام ایپله‌رینی آلاش-اورداچی، قازاق ملتچیله‌رینگ قالغان-قوتقانلارینا اوزاتیب یاتیب‌در. ایمپه‌ریالیزمگه ساتیلغان بو چوقای اوغلی تروتسکیچیله‌ر وه مرتد ملی آغماچیلار ایله برگه‌له‌شیب جاسوسلار، زیانچیلار هه‌م آغماچیلاردان اوزینگ «چوقای-فاشیستلگی» آژانلغینی، جاسوس وه زیانچیلار زمره‌سینی تورغوزماقدادر...

بونی بالخاصه بزنگ رنگلی معدنچیلك خوجالیغمز (قارساقپای، چمکینت زاوودی وه باشقا خوجالق قسملاری)دا آچیلغان زیانچیلق اورونوشلاری آچیق کورسه‌تمه‌کده‌در. آغماچیلق، شپیوناژ، زیانچیلق، ستاخانوفچی ایشچی وه قولخوزچیلارغا هجوم چوقای-فاشیستله‌رینده‌ن بولغان آلاش-اورداچیلارنگ تروتسکی‌چیله‌ر ایله برلکده سایلاغان زهرلی قوراللاریدر»(*).

(*) „Один из матерых алаш-ордынцев, небезызвестный Чокаев, организовавший в 1918 г. контрреволюционную „кокандскую автономию“, вышвырнутый затем из Казахстана и очутившийся в белой эмиграции, протягивает из-за рубежа свои подлые нити к контрреволюционному подполью от-

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە قەدىمىي ئەسەر قوليازمىلار ئامبىرى

مەنە بو تورکستاندا بولشەویکلەرنك وضعیتینی کورسەتەتورغان پارلاق بر شهادتدر. ملی کورەش دوام ایتەدر. الیاس قابل اوغلی سوزی بیلەن کورەش نشانەلەری شپیوناژ، زیانچیلق، آغماچیلق، ایشچیلەرگە هجوم وە باشقالاردا کورونەدر. دیمەك کورەش جدی آقیم آلیب بارادر.

الیاس قابل اوغلینك بو کورەشلە بزنی باغلاشی، حتی اونگ باشچیلیغینی «چوقای-فاشیستلەری» قولینە بیریب قویووی، هەر نەرسەدەن اول معناً بزنگ یورتمزداغی توغانلاریمزدان آیریلماغانلیغمزنی، بالعکس بو باغلانیشنك کوچلو ایکەنینی بر قات داها اثبات ایتەدر.

طبیعی بز «چوقای-فاشیستلەری»نگ تروتسکیچیلەر ایلە باغلانیشی، شپیوناژ وە باشقالار کبی معناسز بولشەویك بهتانلارینی بر طرفدا قالدیریب کیتە بیرەمز. ذاتاً بونلار ساویت مطبوعاتی اوقوچیلارینگ ذهنینی قاریشترماق اوچون بولشەویك بیلچیللەری طرفدان اویلەب چیقاریلغان احمقلقلاردر.

«چوقای فاشیستلەری»، تورکستانداغی ساویت حکومتی بولشەویك

репьев, алаш-ордынцев, казахских националистов. Вместе с троцкистами, вкупе и влюбе с национал-уклонистскими отщепенцами, он, верный наймит империализма, организует свою чокаевско-фашистскую агентуру шпионов, вредителей, диверсантов.

Об этом, в частности, говорят вскрытые вредительские факты в нашей цветной металлургии (Карсакпай, Чимкентский завод и на других участках). Диверсии, шпионаж, вредительство, подготовка подлых нападений на рабочих, колхозников, стахановцев — таково то отравленное оружие, к которому вместе с троцкистами прибегают контрреволюционные алаш-ордынцы и националисты, чокаевско-фашистские агенты.

. . . имеются факты явной активизации местных националистов, когда чокаевско-фашистская агентура, сомкнувшись с троцкистскими агентами фашизма, пытается организовать шпионаж, диверсии и т. д.“

(„Сосредоточить огонь против казахскаго национализма“! „Казахстанская Правда“, Nr. 300, от 30. XII. 36).

روس ایمپەریالیزمی دوشمانلارینا بیریلگەن یەگنی بر آت. «تروتسکیچیلك» وە «فاشیستلك» بوکون ساویتلەر اتفاقندا بوتون ساویت دوشمانلارینا تاقیلغان عمومی اسملەردر. ساویتلەرنگ باریشماس دوشمانلارندان بولغان بزلەردە بو صفدان آیریلیب قالدیریلا آلماس ایدیك... طبیعی بونگلە ایشنگ اصلی اوزگەرمەیدر. تورکستاندا یات ایمپەریالیزم حکمرانلیغینا قارشی شدتلی کورەش یوروتمەکدە بولغان بر ملتچیلك اوسوب بارایاتیر. بولشەویکلەرنك بو ملتچیلك آقیمینی «چوقای اوغلی آژانلیغی» دیب آتاشلاری ایسە هەر نەرسەدەن اول بزنگ اوز یورتمزلە کوچلو ایپلەرلە باغلی بولغانمزنی وە بزنگ یورت تیشندان سویلەمەکدە بولغانلاریمزنگ یورتمز، خلقمزغا ایریشمەکدە بولغانینی کورسەتەدر. شونیدا اونوتماسلق کیرەك، کە بولشەویکلەرنگ «چوقایچیلق» یەگی تعبیرلەریلە «چوقایچی فاشیستلك» دیب آتادیقلاری حرکت او طرفدا یورتداغی ملتچیلك حرکتلەری ایلە بو طرفدا — خارجدەکی «یاش تورکستان» بیتلەرندە عکس ایتدیریلمەکدە بولغان «تورکستان ملی برلگی» حرکتلەری مجموعیدر.

✶

ساویتلەر اتفاقی قانون اساسیسی اطرافندا

Зю

(باشی 85—86نچی سانلاردادر)

بو مقالە «ستالین» قانون اساسیسی ساویتلەر اتفاقی خلقلاری آلدندا قاندای یەگیلك آچماقدادر؟ دیگەن بر سورغوغا بیریلەجەك جوابگە حصر ایتیلەدر. طبیعی بز بو یردە ساویت قانون اساسیسینی مادە-مادە تیکشیروگە اورونمایمز. چونکە اصل بو «ستالین قاعدۀ اساسیە»سینگ «جانی» اونك مادەلەرندە ایمەس، اونگ عمومی «روحندا»، اونی توغدورغان شرائطدە وە سیراسی اعتباریلە اوچنچی بولغان بو سوگنچی ساویت قانون اساسیسینك افادە ایتمەکدە اولدیغی هدفدەدر. یەگی ساویت قانون اساسیسی «لەنین فرقەسینگ ایچدەن چوروب آقا باشلاوی وە تیشقی سوغوش تورقوسی تأثیری آستندا توغدی. هەمدە او ساویت حکومتی هەر جبهەدە

کیری چیکیلیش مجبوریتنده قالدیغی بر آندا دنیاغا کیلدی. ایچده، یعنی ایچکی سیاستده، ستالین ایکی استقامتده چیکیلدی. او فرقه ایچنده ایسکی تازه مارقسیزم مفکوره‌سینه قارشی کوره‌ش یوروتدی. سوڭ تورت ییل ایچنده تینماسدان فرقه صفلاری تازالانماقدادر. ایسکی له‌نین مفکوره‌سینی تاشوچیلار یا آتیب أولدورولمه‌کده وه یاده قوولماقدادرلار. فرقه‌غا «ایش قهرمانلاری»، تورلو جنسده‌ن «مه‌دالیه‌له‌ر» قازانغان «ممتاز»لار یازدیریلماقدادر وه اونیڭله فرقه ستالین شخصی سیاستینڭ کور بر قورالینا آیلاتریلماقدادر.

مارقسیزم مفکوره‌سینه قارشی کوره‌ش ستالین‌نی خصوصی ملکیتنی قبول ایتب اونی تورغوزوشغا، قولخوز ره‌ژیمینڭ بر درجه‌گه قادار یومشالیشی، ایمدیلك جزئی بر مقیاسدا بولسادا، خصوصی ملکیت اساسینك قبول وه تطبیق ایتیشکه مجبور ایتدی.

تیشقی سیاستنده ساویت حکومتی، (مثالینی اسپانیاداغی ایشله‌ری هه‌م فرانساداغی دولامباچلی یوللارله یوروتمه‌کده اولدیغی اویونلاریندا آچیق کورونمه‌کده بولغانی کبی) انقلابی سرگذشتچیلك یولینی بوتونله‌ی تاشلاماماقله برابر بورژوآ ده‌موقراتیسی دولتله‌رینه سیقی یاقلاشونی قبول ایتدی.

بوتون بو تازه مارقسیزم-له‌نینیزم مفکوره‌سی میدانندا‌غی رجعتله‌رنڭ ایڭ بویوکی شبهه‌سز ساویت حکومتینڭ — سیاستده، ادبیاتدا، موسیقیدا هه‌م صنعتده عمومیتله مادی هه‌م معنوی توره‌وشنك هه‌ر ساحه‌سندا روس ملتچیلگینی قایتادان تورغوزوب تصدیق ایتووی بولدی.

کیچیك مجموعه‌مزدا اورون یوقلیغی شو ییرده «پراودا» هه‌م «ایزوه‌ستیه»ده‌ن مناسب پارچالارنی کتیریب، کورسه‌تیب اوتوش امکانینی بیرمه‌یدر... بز بو ییرده یالغز استیلاچی، مستملکه‌چی روس خلقی تاریخی کیچمیشینك روس بولشه‌ویکله‌ری «یوره‌گینی غرورله تولدورماقدا» بولغانینا اشاره ایتب کیچه‌مز. («ایزوه‌ستیه»نڭ 23. 11. 36. هه‌م 18. 12. 36. تاریخلی نسخه‌لارینا باقیلسین).

«یوره‌گیمز ملی غرورله تولا!» باشلوقلی باش مقاله‌سنده «ایزوه‌ستیه» (23. 11. 36) «بوکون روس کولتوری ساویتله‌ر مملکتنده بوتون خلق بایلیغی بولوب قالدی. اونڭ توکه‌نمه‌س منبعندان ساویت عائله‌سی خلقلاری اوز کولتوری اوچون کیره‌کلی یارده‌م قوتی آلماقدادرلار. روس خلقی ساویت خلقلاری عائله‌سینڭ مرکزی اولاراق توراددر. او حقوقچا تیڭ، ایشده ایڭ کوچلوسی‌در.»

مه‌نه بو استیلاچی، مستملکه‌چی، ئه‌نگه‌لس سوزی بیله‌ن ئه‌یتکه‌نده «خلقلار زندانی»نی یاراتقان روس خلقی تاریخینه باشقالارنی اطاعت ایتدیریش یه‌ڭی ستالین قانون اساسینڭ ایچکی روحی‌در.

بوندای بر روح بیله‌ن اورتاغا چیققان بر قانون اساسی ساویتله‌ر اتفاقی خلقلاری قارشیسندا هیچ بر نه‌رسه آچمایدر، تیریسنچه هه‌ر نه‌رسه‌نی قاپاتادر دیه آلاجاقلاردر... بز بوڭا یوق! بو ساویتله‌ر اتفاقی خلقلاری قارشیسندا کوپ نه‌رسه آچاجاقدر وه آچمالیدر دیب مقابله ایته‌مز. حقیقتده‌ده بونی، کوزله‌ری آلدندا تورتوب چیقاریلماقدا بولغان نه‌رسه‌نی، غیر روس خلقلارنڭ کورمه‌سلگی ممکن ایمه‌س. حقیقتاً، اوقراینا وه قافقاسیا خلقلاری؛ قریم، ایدیل-اورال وه تورکستان تورکله‌ری برده‌ن بره یورتلارینك روسلار طرفندان استیلا ایتیلووی، خلقلارینڭ بو استیلا آستندا خورلانغانلیغی ایله «غرورلانادرلار» دیب هیچ آیتب بولماس! تورکستان ساویت غازیتالاری، «قازاغستانسکایا پراودا» 30. 12. 36 تاریخلی، «سوسیالدی قازاغستان» 6. 1. 37 تاریخلی نسخه‌سنده شو یه‌ڭی قانون اساسی چیقو مناسبتیله یورتمزنڭ تورلو ییرله‌رنده ملتچیله‌رنك «تیسکه‌ریچیلك» فعالیتله‌ری آرتماقدا بولغانینی یازماقدادرلار. شبهه‌سز بوندای حرکتله‌ر باشقا غیر روس خلقلار یورتلارندادا بولماقدادر.

یه‌ڭی ساویت قانون اساسیسندا اونڭ روحینی آچیب کورسه‌تیب بیره‌تورغان یه‌نه بر نقطه بار. بو ییرده سوز قانون اساسینڭ 17نچی ماده‌سی اطرافندادر... بز ماده‌نڭ متنینی ایمه‌س، او حقدا ستالین طرفندان بیریلگه‌ن تفسیرنی دیمه‌کچی بولامز.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بو ماده بورونغو 7نگ اورنینا 11 بولغان متفق ساویت جمهوریتله‌
رینگ صلاحیتی اوستنده‌در. بو حق بر وقتلار بولشه‌ویکله‌ر طرفدان
چیقاریلغان سان وه حرثی سویه‌له‌رینه، نه وقت استیلا ایتیلیب وه ضبط ایتب
آلنغا انقلارینا قاراماسدان بوتون خلقلارنگ اوز ایسته‌کله‌ری ایله آیریلیب
اوز باشلارینا دولت قورا بیلوله‌ری حقنداغی بیانامه‌سنده‌ن چیقاریلادر.
سواگراق، 1921نچی یبلی، ستالین بو حقنی یالغز آوروپا وه آمریقا
قولونیلاری خلقلارینا دائر ایکه‌نلگی، روسیا طرفدان استیلا ایتلگه‌ن خلق‌
لارنك ایسه روسیادان آیریلماق ایسته‌مه‌دیکله‌ریله ایضاح ایتکه‌ن ایدی(*).

ستالین مه‌نه شو اوقتوبر انقلابی «مقدس شعارینی» یه‌گیده‌ن تفسیر
ایتدی. اونگچا اتفاقدان آیریلماق حقی قازاغستان، قیرغزستان، اوز‌
بیکستان، تورکمه‌نستان هه‌م تاجیکستان، یعنی بیش تورکستان «ملی»
ساویت جمهوریتینی ایچینه آلغان 11 متفق جمهوریتله‌رگه گنه بیریله‌در.
بو حققا ایگه بولاتورغان متفق ساویت جمهوریتله‌ری ایسه اتفاقنك اطراف
قسمنداغی چیت مملکتله‌ر بیله‌ن چیگه‌ره‌له‌نگه‌ن أولکه‌له‌رده‌ن گنه تأسیس
ایتیله‌جه‌کله‌ردر. ستالین ایضاحاتینا کوره، تاتارستان هه‌م باشقردستان
مختاریتلی جمهوریتله‌رینك متفق جمهوریت بولالماسلقلاری‌دا شونگچون
ایمش. چونکه هه‌ر طرفدان ساویت جمهوریتله‌ری هه‌م ساویت ولایتله‌ری
بیله‌ن اورالیب آلغان بو ملی أولکه‌له‌رنگ ساویتله‌ر اتفاقدان آیریلیب کیته
بیلو امکانی‌ده یوقمش.

کوره‌سیز، که ملی مقدراتینی بیلگیله‌و حقی ایمدی جغرافی وضعیت
بیله‌ن باغلانیب قالغان. هه‌له بو قاداری‌دا آز. ستالین اوز سوزینگ‌دوامنده
بر ساویت جمهوریتنه اسمینی بیروچی خلق او دائره‌ده اکثریت تشکیل
ایتمه‌لیدر. «قریم مختاریتلی جمهوریتینی آلغاندا اوزی چیت بر أولکه
بولغانی حالدا، قریم تاتارلاری بو جمهوریت داخلنده کوبچیلك تشکیل
ایته آلمایدرلار، بالعکس، آزچیلقدادرلار» دیدر. (25. 11. 36ده‌کی
ستالین نطقی).

(*) ستالین ایمدی‌ده «بزده ساویتله‌ر اتفاقدان چیقماقچی بولغان بر جمهوریت یوقدر» دیدر.

بزنك تاتار-باشقورت توغانلاریمزنك قای صورتله بونداى «هه‌ر طرف‌
ندان ساویت جمهوریتله‌ری، ولایتله‌ری بیله‌ن اورالغان» بر حالغا کتیر‌
یلگه‌نلگی، قای صورتله قریملی توغانلاریمزنگ اوز یورتلارندا آزچیلق
حالینه توشورولگه‌نلکله‌رینی بو یرده اوزون اوزادی ایضاح ایتب
اوتوروشنی آرتیقچا تاپامز. بونلارنگ بوتونیسی او «هه‌ر خلقغا بوتونله‌ی
آیریلیب مستقل دولت قورا بیلو حقینی» تانیتورغان شعارلار نشر ایتیلدیگی
زماندا بولشه‌ویکله‌رگه پەك اعلا معلوم ایدی. فقط ستالین وه اونگ آرقا‌
سنداغی روس بولشه‌ویکله‌ری ایمدی 19 ییل سوگرا انقلابنگ باشلان‌
غیچنداادا «حرمت ایتمه‌دیکله‌ری «خلاصکارلق» مفکوره‌سنده‌ن واز کیچیب
روس ملتچیلگی، روس ایمپه‌ریالیستلگی یولینی توتقاندان سوگراغنا،
روس ایمپه‌ریالیزمی طرفدان ایزیلگه‌ن خلقلارنگ اوز مقدراتلارینی
بیلگیله‌و حقلاری یولی اوستیگه «حقوقی توسوقلقلارنی» آچیق چیقاریب
قویماقدالار.

یازیق، که یه‌گی ساویت قانون اساسیسی ایله آچیق اورتاغا قو‌
یولغان روس ایمپه‌ریالیزمی اشتهاسینا قولایچاسیغا قوربان بولوب‌تورغان
تورك خلقینك بعضی بر قوللاریدر. طبیعی حقیقی وضعیتله‌ری اعتباریله
«متفق جمهوریت» دیب آتالغان تورکستان جمهوریتله‌ری ایله آذربایجاننك
تاتارستان، باشقردستان هه‌م قریم مختاریتلی جمهوریتله‌رنده‌ن هیچ بر
تورلو فرقلاری یوقدر... فقط بو یرده مسئله، صرف کاغد اوزه‌رنده گنه
بولسادا، پره‌نسیپ اوستونده‌در.

بو کورسه‌تیلگه‌ن ساویت روس ایمپه‌ریالیزمی بویوك دولتچیلگی اشتهاسی
اوچون غیر روس خلقلار حقینی که‌مه‌یتمه‌ك، یوقاتماققا اورونوشی بزنی،
یعنی بو ایمپه‌ریالیزم یوکی آستندا ایزیلمه‌کده بولغان بوتون خلقلارنی،
ایسته‌ر او طرفدا ایلله‌ریمزده ایسته‌رده بو طرفدا قول قولغا بیریب، بر
جبهه حالندا کوره‌ش یوروتوگه چاقیرادر.

یه‌گیده‌ن کوته‌ریلیب اوسوب کیله یاتقان قیزیل روس ایمپه‌ریالیزمینه
قارشی برله‌شکه‌ن جبهه‌ده‌کی کوره‌شمزنی کوچه‌یتوویمز کیره‌کلگی وه

ایگ توغرو یولنگ شو برلەشیك کورەش یولی ایکەنلگی‌دە بالخاصە بو یەگی ساویت قانون اساسیسی چیقو بیلەن بر آزدا آیدینلاشدی دیب امید ایتەمز.

مچ.

*

1917نچی ییل خاطرە پارچالاری

X.

(باشی 76—79 وە 82—86نچی سانلاردا)

1917نچی ییلی انقلابینك اورتاغا آتدیغی اساس مسئلەرندەن بری، ییر مسئلەسی‌دە بزنگ تورکستاندا روسیاداغیسندان بوتونلەی باشقاچا قویولغان ایدی. مەن شو ییردە بو ییر مسئلەسی قویولوشنداغی فرقنك قاراقتەر وە سببلەرینی، اساس نقطەلارنداغنا بولسادا، ایضاح ایتب اوتوشنی لازم تاپامەن.

1917نچی ییلی انقلابندان 56 ییل اولینە، یعنی 1861نچی ییلینا قادار روس قیشلاقی-موژیکینگ ییر ایگەللەشکە حقی یوق ایدی. ذاتاً او بو تاریخکە چاقلی ایگ عادی انسانلق حق وە حقوقندان‌دا محروم ایدی. 1861 تاریخنە قادار روس چارلاری شخصلەرینە وە یا دولتگە خدمت کورسەتکەن مأمورلاری وە اقربالارینا موژیکلەرنی هدیە ایتب بیرەرلەر ایدی. هەر صورتلە بولسادا قیشلاق اهالیسی اوستندە ایگەلك حقی قازانغان کشیلەر اونی عادتا اوز قوللارنداغی اوی حیوانلاری کبی بر معاملەگە تابع توتارلار ایدی. ایجابندە اونی ساتارلار، هدیە ایتەرلەر حتی «تازی ایت»گە آلماشترارلار ایدی. تحملینگ سوڭ درجەسینە قادار کتیریلگەن موژیکلەر قوزغالانلار چیقارار وە اوز خوجالارینی أولدورەر، او زمانینگ تعبیری بیلەن ئەیتکەندە «قیزیل خورازنی قویوب یوبارار» ایدیلەر، یعنی خوجالارینگ یورتینی یاندیریب یوبارار ایدیلەر. روسیا تاریخندە ایکی دفعە بونڈای دهقان کوتەریلیشلەری حکومتکە قارشی عمومی خلق کوتەریلیش شکلینی آلیب کیتمشدر. برنچیسی

(1667دەن 1671گە چاقلی) ستەپان رازین حرکتی دیب آتالدیغی کبی، ایکنچیسی (1773دەن 1775گە قادار) ئەمەلیان پوغاچوف حرکتیدر(*). بو قوزغالانلار مثبت بر نتیجە بیرمەدی. حکومت‌دە اوزینگ «عصرلار اوزونی روس تاریخینك مقدس عامللەریندەن بولوب کیلگەن» سیاستینی دوام ایتدیردی. ایسکی قول ساقلاو سیاستینگ دوامندا چار تختی وە بوتون دولتنك تهلکە آستندا بولغانلیغی آگلاشیلغاچ، 1861 (19 فیبرال = 3 مارت)دە چار 2نچی آلەکساندر موژیکلەرنی قوللقدان آزاد ایتو فرمانینی چیقاردی.

چار فرمانی، تاریخدە دهقان اهالی آزادلیغی دیب یوروتولسەدە، بو آزادلق تولا ایمەس ایدی. چونکە اونگلە دهقانغا ییر بیریلمەدی. آزادلق اعلان ایتیلگەن زمان دهقانلارنك ایشلەمەکدە بولغان ییرینگ بر قسمی دهقان جماعتلەرینە (Крестьянская община) ساتب آلیشقاغنا بیریلدی. بو ییرلەردە آیریم جماعت اعضاسینگ ایمەس، جماعتنگ عمومی ملکی دیب تانیلار ایدی. بو صورتلە بورونغو خوجالارینگ قوللوغندان آزاد ایتیلگەن دهقان جماعتکە باغلانیب قالدی. اوگا جماعتدەن آیریلو عمومی ملك سانالغان ییردەکی حصەسندان فائدەلەنودەن واز کیچو دیمەك ایدی... وقت اوتکەن ساین ملکدارلار ییری دهقان جماعتلەری قولینە کیچە باشلادی. حکومت ایسە اوگا توسقونلق ایتدی. بو ملکدارلار قولنداغی ییرنك دهقان جماعت قولینە کیچمەسی ایشینك نە قادار سیکین بارغانلیغینی 19نچی عصرنگ سوڭ ییللارینا عائد شو ایکی سان جودە آچیق قیلیب کورسەتەدر: بو تاریخلەردە 30 میگ چاماسنداغی بویوك ملکدار عائلەلەرینگ قولنداغی ییر 64 میلیون 700 میگ هەکتار ایدی. 10 میلیون دهقان عائلەلەری جماعتلەری قولندا ایسە 68 میلیون 600 میگ هەکتار ییر بار ایدی. ایمدی بو ایکی سانی سالشیریب کوریگ! 30

(*) پوغاچوف قوزغالانینا تاتار، باشقورت هەم قازاقلارنك او زمانغاچا روس استیلا آستینا توشوب قالغان قسملاری قاتناشمشدر.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەرلەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

میڭ ملکدار عائلەسی 64,7 میلیون هەکتار یېرگە ایگە ایکەن، 10میلیون دهقان عائلەسی قولنداغی یېرنڭ 68,6 میلیون هەکتار بولغانلیغی اوزی روسیاداغی توپراق مسئلەسینڭ نە قادار کیسکین وضعیتدە قویولغانلیغینی آچیق کورسەتب توراد‌ر... بو شرائط آستندا انقلابچیلق پروپاغانداسینڭ دهقان اهالی آراسندا سوڭ درجە اویغون بر زمین تاپقانلیغی‌دا غایتدە طبیعی بر نەرسەدر. روس چارلاری حکومتی بر طرفدان اوز تختینڭ تایانچیغی سانالغان ملکدارنڭ عصرلاردان‌بیری کیلە یاتقان «حقی»نی مدافعە ایتیشکە اورونسا، ایکنچی یاقدان دهقان اهالی کتلەسینڭ اوسوب بارایاتقان انقلابچیلق احوال روحیەسینە قارشی کورەشو آغیرلاشا باردی. بو زورایب بارا یاتقان آغیرلقدان چیقو چارەسی استیلاچیلقدا وە دهقان اهالینی بو صورتلە قازانیلغان اطراف غیر روس أولکەلەرگە، قافقاسیا، سیبیریا وە بالخاصە تورکستانغا کوچوروده دیب تاپیلدی. چار حکومتی رسمی منبعلارینا کورە یالغز بوکونکی قازاغستان جمهوریتی دائرەسندە روس مهاجرلەرینە بیرمەك اوزرە تارتیب آلنغان یېرنڭ 45 میلیون هەکتار بولغانلیغی اوزی بو غیر روس أولکەلەردەکی یېر تارتیب آلولارنڭ درجەسینی کورسەتو اوچون یېتەرلك بر مثالدر. ایمدی بو 45 میلیون یېر آلنغان دائرەدەکی روس مهاجرلەرینڭ بر میلیونغا یېتەر-یېتمەس بر ساندا بولنغانلیغینی‌دا علاوە ایتسەگز، روسیاداغی روس دهقانی بیلەن تورکستانغا کتیریلگەن روس مهاجر دهقانی وضعیتلەری آراسنداغی فرق‌دا کوز آلدندا جانلانغان بولادر. بونڭ اوستنە تورکستانداغی مهاجر روس دهقانینك ایگەللەدیکی یېرنك حقیقی ایگەسی سانالدیغینی‌دا علاوە ایتیشگز کیرەك. بو صورتلە روسیادا حکومت دشمانی-انقلابچی براحوال‌روحیە تاشیغان روس دهقانی تورکستاندا بو حکومتنڭ تایانچیغی بولوب قالغان ایدی. ذاتاً او شونداى ایشلەنمەکچی‌دە ایدی.

ایمدی تصوریگزنی بزنڭ یورت تاریخینە کیچیریگز. خانلار

ظالم، أدارەلەری فنا ایدی. فقط بزنڭ خلق هیچ بر زمان قول بولماغان، قول ایتیلمەگەندر. اونی هیچ بر زمان ساتماغانلار هەم ایتکە آلماشترماغانلار... بزدە توپراقا مناسبت ایکی تورلو یول بیلەن انکشاف ایتب، ایکی تورلو ترتیب اورناشغان ایدی. تورکستان دالالارندا حکم سورگەن خلق عرف وعادتی تأثیری آستندا اوروغ (قبیلە) ایگەلیگی، شهر هەم اوتوراق اهالی دائرەسندە ایسە شریعت نیگیزندەکی عمومی وە خصوصی ملکیت جاری ایدی. ایکنچی یاقدان دالا قسمینڭ مالدار اهالیسی خوجالیغی یېرگە کوپینچە بیچەن چاپو، مال اوتلاتو جهتندەن باقب اوگا یارارلق یېرلەرگە کوبرەك اهمیت بیریر ایدی. اوتراق-ایکینچیلك قسمندە ایسە ایکین کوب ایش، زحمت طلب ایتەتورغان سوغاریش ایلە باغلی بولغانیدان آیریم بویوك یېر صاحبلگی بولماغان وە انقلابغا قادار کیلگەن بزنڭ یورت خوجالق شرائطندا بونداى بر نەرسە بولادا آلماس ایدی. تورکستان قیشلاق خوجالغنداغی کیچیك هەم اورتا درجەلی ملك صاحبلگی قاراقتەری شوندان توغاندر. یالغز سوڭ دوردەگنە پاختاچیلقنك غیرطبیعی بر شکلدەگی انکشافی تأثیری آستندا توقان قرض، بونەك مسئلەسینڭ آغیر یوکی آستندا کیچیك یېر صاحبی دهقانلارنك ملکینی یوقاتیشی آرقاسندا بویوك یېر ایگەلکلەری کورولە باشلاغان ایدی. فقط بونیگلەدە بویوك یېر صاحبی، ملکدارلار سانی کویەیە آلماغان ایدی. ایستەدیگز تورکستانلیدان سورساگز، اندیجان بایلاری میر کامل بیلەن تیمیر بیك حاجی‌لار یانینا باشقا بر نیچە بویوك یېر صاحبلەری اسمینی قوشا بیلووی شبهەلیدر. 100 هەکتار، یعنی 600 تاناپ، یېر دیمەك تورکستاندا بویوك بر ثروتدر...

دیمەك تورکستانداغی توپراق مسئلەسینی روسیانیگکندەن آیراتورغان قویوداغی نقطەلارنی قید ایتش کیرەك:

1 — یېر تورکستانلیلارنی بربرلەریلە باریشماس دوشمان صنفلارغا آیرماغان ایدی.

2 — تورکستاندا یېر سیقینتیلیغی روسیاداغیدەك آیریم ملکدارلارنك
بویوك بر یېر پارچاسینی ایگەللەب اوتورووندان ایمەس، تورکستاندا
ایکین اوچون کیرەکلی بولغان سوغاریش مسئلەسینگ اهالی اوسومی
ایلە متناسب اوستورولوب بارا آلماغاندان چیقار ایدی.

3 — تورکستانلیلارنك یېرسزلەنوونك یلدان یلغا آرتیب باریشی
برنچیدەن روس حکومتینك روس مهاجرینە بیرمەك اوچون یېرنی آلیب
قوییوندان، ایکنچیدەن اونگ وحشیانە یوروتکەن پاختا سیاستندەن
توقغان ایدی.

انقلابدان سوگرا تورکستانداغی یېر مسئلەسی قوییولوشینگ روسیا-
داغیدان فرقلی بولغانلیغیدا شوندان‌در. روسیادا یېر مسئلەسی اجتماعی
(سوسیال)، صنفی سیاسی بر مسئلە ایدی. تورکستاندا ایسە او سیاسی
هەمدە ملی سیاسی بر مسئلە ایدی.

روسیادا انقلاب روس موژیکی منافعینا اویغون ایدی. چونکە او
ملکدار، کلیسا هەم چار اولادلاری یېرلەرینگ بوتونیسینی اونگ قولینا
تاپشیرماقدا ایدی. تورکستاندا ایسە انقلاب اساسلاری روس مهاجر مو-
ژیکی منافعی علیهنە ایدی. چونکە او چار حکومتی طرفندان روس مهاجر
موژیکینگ ایگەلیگنە آلیب بیریلگەن یېرلەرنگ بوتونیسینی بولماسادا
بویوك بر قسمینی تورکستانلیلارغا قایتاریلووینی، اونگ ایمدیگەچە
فائدەلەنیب کیلدیگی استثنائی حقوقیندان آیریلاجاغینی هەر حالدا آچیق
ایجاب ایتدیرمەکدە ایدی.

روس انقلابچیلارینك مهمگنە بر قسمی‌دا بو فرقنی تماملە آگلا-
ماس ایدی. بر قسمی ایسە آگلادیغی حالدا اونگلە حسابلاشماق ایستە-
مەس ایدی.

روس انقلابچیلاری بیلەن بزنگ آرامزدا یېر مسئلەسی اوستندە
چیققان آگلاشالماسلقلارنگ سببی مەنە شو ایدی.

انقلاب باشندایاق، اولا اورەنبورغدا توپلانغان عموم قازاق تورکلە-

ری داها سوگرا تاشکندەکی عموم تورکستان قوراەسی روس مهاجری
کتیریلووینك درحال توختاتیلماغی وە مهاجرلەر اوچون دیب آیریلب‌دا
ایمدیگەچە مهاجرلەر قولیغا اوتکوزولمەگەن یېرلەرنگ درحال تور-
کستانلیلارغا قایتاریلووینی طلب ایتب قرار چیقاردی. بو تیلەك موقت
حکومت طرفندان‌دا اوتەندی. تورکستانداغی روس مهاجرلەری نمایندە-
لەری بو قاداریندا اعتراض ایتە باشلادیلار. ایشچی وە سالداتلار شوراسی-
دا طبیعی روس مهاجرلەری طرفدا ایدی. موقت حکومت زراعت مینیستر-
لگی «یېر قومیتەلەری» توزو حقندا بر قانون چیقاردی. یېر قومیتەلەری
ملکدارلار قولونداغی وە باشقا جنس ایگەلکلەردەکی یېرلەرنگ دهقا-
نلار قولینا ترتیب اوزرە کیچووینە باقاجاق وە بو حقدا کیرەکلی تدبیر-
لەرنی کورەجەك ایدی. تورکستاندا «یېر قومیتەلەری» توزو اوچون
زراعت مینیسترلگی وکیلی اولاراق مهدی چانیشوف اسملی بریسی
کیلدی. بزنگ تورکستاندا بوندای یېر قومیتەلەرینگ کیرەگی بولما-
غانلغینی اسمندەن باشقا ملیتی اثری قالماغان بو یاش یگیتنگ باشینا
کیریتب بولمادی. تورکستاندان کیلگەن وکیللەر زیارتندەن سوك موقت
حکومت باشلوغی کەرەنسکی طرفندان بو یېر قومیتەلەری قانونینگ
تورکستانغا عائد قسمی ایشکە آشیریلیشدان توختاتیلدی‌دا آداشغان مهدی
چانیشەف «یېر قومیتەلەرای» قورآلماسدان تورکستاندا ایشسز یاتیب
قالدی. بویلەلکلە تورکستان توپراق مسئلەسی اوز اوزندەن مجلس
مؤسسان توپلانیشینا قاراب قالدی. شونی‌دا آیتیش کیرەك، کە یېر مسئلە-
سینی توشونوشدە، سیاسی قاراش وە ذوق مسئلەلەری آیرماسینا قارا-
ماسدان، بوتون تورکستانلیلار بر ایدیلەر. کەرەنسکی‌دەن «یېر قومیتە-
لەری» قانونینگ تورکستانغا دائر قسمینی توختاتیب قوییونی سوراغان
هیئتنگ کوبچیلگی «علما جمعیتی» اعضاسندان ایکەنلگینی‌دە شو یېردە
قید ایتب کیچمەگیم لازم.

هەر ایکی طرف، یعنی تورکستانلیلار هەم روس مهاجرلەری،
قارشیداغی تارتیشما اوچون دقتلە حاضرلانماقدا ایدیلەر.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

... بایرامعلی اطرافداغی وه تەجەن رایونداغی تورکمەنلەر روس مهاجرلەرینه آلیب بیریلگەن ایسکی آریقلارینی زورله قایتاریب ایگەللەب آلدیلار. تاشکند یانداغی زاغ آریق دائرەسندەکی اهالی ایسه ایسکی عادتی بویونچا اوز ایستەگینچه، وقتندان اول سونی آغداریب کیتمەکچی بولغان روس مهاجرلەرینی قووب یوباردی... تورکستان دالالارینڭ بر قانچا یرلەرنده تورکستان قازاق-قیرغزلاری ایسکیده تارتیب آلینب روس مهاجرلەرینه بیریلگەن ییچەنلك وه اوتلاولارینی قایتاریب آلدیلار. کون اوزدوقچا آڭلاشیلماوچیلقدا کوچەیه باردی. روس مهاجرلەری حتی ایشچی وه سالداتلار شوراسیدا بو یر مسئلەسی اوستنده جدی توقناشمالار چیقیب کیتو احتمالینی آڭلادیلار. مەنه شو چیقیب کیتووی محتمل قاریشیقلقنڭ آلدینی آلو، مجلس مؤسسان توپلانغونچا یارارلق بر آڭلاشما تاپو نیتی بیلەن «تورکستان روس مهاجری-قازاق شوراسی» دیگەن بر اویوشما یاراتیلدی.

بو ایشده تشبثنڭ کیم طرفدان باشلانغانلیغینی مەن آنیق بیلمەیمەن. مەن اوزوم ملی مرکزیمزنڭ تاپشیرووی بویونچا سمرقند ولایتی دائرەسینی آیلانیب چیققاندان سوڭ عینی مقصد بیلەن فەرغانەگە کیچکەن ایدم. او یرده تاشکنددەن دوستم علی محمد کوتیبار اوغلندان بو یەڭی قورولغان شورانك ایکی رئیسندەن بری بولوب سایلانغانلیغمنی بیلدیرگەن تیلگرامنی آلدم. اصل ایش بیلەن تاشکندگە قایتقاچغنا تانیشدم. بو تشکیلات رئیسلگینی قبول ایتشدەن اول مەن مسئلەنی ملی مرکزگە بیلدیردیم. ملی مرکز راضیلق بیردی؛ مەندە بو أولکە «روس مهاجری-قازاق شوراسی»نڭ رئیسلگینی قبول ایتدم. ایکنچی رئیسدە ایسکی سول سوسیال-رەوولوسیونەر چەرنەوسکی ایدی. اعضالاردا قازاق هەم روس مهاجری ممثللەرندەن ایدی. 1917نچی یلی مارت هەم اوقتوبر آیلاری آراسنداغی مدتده مونارشیستلکدەن آلیب «قادەتلك» ساغ ئەسئەرلك مرحلەلەرینی کیچیب سول ئەسئەرلكگه قادار کیلیب چیققان وه نهایت 1918ده بولشەویکلەر قاتارینا کیچیب کیتکەن دوقتور اوسپەنسکیده بو

شورانك اعضاسندان بری ایدی.

بو یەڭی توزولگەن «أولکە روس مهاجری-قازاق شوراسی»ندا بز یر مسئلەسی اوستندەکی تورکستان خلقی ایله روس مهاجری آراسنداغی مناسباتنی تیکشیردیك. هەر ایکی طرفدا اوز طلب وه آرزولارینی اورتاغا قویدیلار. روسلار تورکستانلیلارنڭ مهاجر یرلەرینه هجومنی توختاتولارینی وه اونلارنڭ آریقلاردان فائدەلەنه بیلولەرینه مانع بولماسلقلارینی سورادیلار. فقط تیکشیریلگەنده بو کبی حرکتلەر تورکستانلیلارنڭ روسلار طرفدان ایسکیدەکی کبی غیر مسئول زوربالق شکلنده قیلنغان حرکتکه «جواب» ایکەنلگی آڭلاشیلدی. روس مهاجرلەری ایسکیدەن حکومت یاردەمیله ایشلەب اوگرەنیب قالدیقلاری کبی زورله سونی آغداریب کیتیب، یرلی دهقاننڭ حقینی یەمەکچی بولغانلار. تورکستانلی دهقانلاردا اونلارنی قووب یوبارغانلار. بزده اوز طرفمزدان روس مهاجرلەرینڭ ایشچی وه سالدات شورالاری بیلەن باغلانماسلقلارینی، تورکستانلیلار بیلەن ایسکیدەکی کبی معاملەده بولونودان ساقلانولارینی، یدی سوداغی مهاجرلەرگە یرلی قازاق-قیرغزلارغا قارشی قوراللی هجوملەرینی توختاتو یولندا تأثیر ایتولەرینی وه نهایتده بو اورناشغان مهاجرلەرنك بزیمله برلکده روسیادان یەڭی مهاجر کتیرو سیاستنه قارشی چیقولارینی طلب ایتدیك. شو طلبلەریمزنی قبول ایتدیکلەری تقدیرده مجلس مؤسسانغا تورکستاندان بر مهاجر ممثلنی اوتکەزیشکه راضی بولغانمزنی بیلدیردیك.

بوکون، 20 یل سوڭرا، بزنڭ او زمانکی طلبلەریمز نه قادار سادەدللك اثری بولوب کورونەدر! فقط بز او زمان شو قادار کوچسز، حاضرلقسز ایدیك، که بو طلبلەریمز اوزی بویله بویوك بر «انقلاب یوتوغی» بولوب کورونەر ایدی...

بو متواضع «أولکە روس مهاجری-قازاق شوراسی»دا روس مهاجری کتلەسینی تطمین ایته آلمادی. او کیلەجەك تورکستان یر قانونینی بزیمله برابر تیکشیرونی ایستەمەدی. چونکه او روسلارنڭ ایسکیدەکی کبی تورکستاننك تولا حقوقلو یگانه خوجاسی بولوب قالا بارولارینی

ایستەر ایدی. او اوزینە تارتیب آلیب بیریلگەن یرلەرنڭ بولغانی کبی
اوزندە قالدیریلووینی تأمین ایتمەك ایستەر ایدی... اونڭ بزیملە آگلاش-
ماق ایستەدیکی برگنە نقطە ایسە روسیادان مهاجر کثیرونی موقتاً توقتا-
تیلووی مسئلەسی ایدی. اونلارنڭ اسمندەن سوز سویلەوچی ممثللەری
اوزلەرینی «سول سوسیال‌رەوولوسیونەر»، باشقاچا قیلیب ئەیتکەندە «زور-
لقغا قارشی حقانیتنك انقلابچی قوروچیلاری» دیب آتاب یوردیکلەری
حالدا بو روس مهاجر زوربالیغی، حقسزلیغینا قارشی آچیق سویلەو قرارینا
کیلە آلمادیلار، آچیق سویلەمەك ایستەمەدیلەر. بز بو افندیلەرگە
بوندای بر شورانك یالغز تورکستانلیلار تاوشلاریلە مجلس مؤسسان مبعوث-
لیغینا کیچیب آلابیلمەك اوچون‌گنە کیرەك ایکەنینی آگلادیق. شورانڭ
ایکی-اوچ مجلسندەن سوڭ آلغان تأثیراتم حقندا ملی مرکزگە سویلەدم.
ملی مرکزدە رسماً شورا اعضاسی بولوب قالا بارسامدا عملدە اونڭ
ایشلەرینە قاتناشونی توختاتووم حقندا قرار چیقاردی... طبیعی ملی مرکز-
نڭ قراری بویونچادا ایشلەندی. مهاجر روس موژیکلەری اوز ممثللەری
ایلە همفکر بولماسادا اونلارنی یاقلاماقدا ایدی. بو ممثللر ایسە مجلس
مؤسسان اعضالیغی امیدیلە بزگە یاناشالار ایدی. بعضیلاری معین فرقە
اعضاسی صفتیلە ایشچی وە سالداتلار شوراسی اعضاسی بولغانلاری حالدا
مهاجر موژیکلەرنی ایشچی وە سالداتلار شوراسینا جودە هم یاقین بولوب
کیتودەن ساقلاماقدا ایدیلەر. بو ایسە
او زمانکی شرائطدا بزنڭ اوچون
آنچاغنا فائدەلی بر نەرسە ایدی.

قادرو مسئلەسی

تا ایسکیدەنبەری تورکستاندا ساویت حکومتی مستملکەچیلك سیا-
ستینڭ ایچ یوزینی کورسەتەتورغان ساحەلارنڭ بری‌دە شبهەسز قادرو
مسئلەسیدر. قادرو مسئلەسینڭ ساویت حکومتی طرفندان قالای قویولوب،

قائدای دولامباچلی یوللار بیلەن یوروتولوب کیلە یاتقانینی بز جودە
یاخشی بیلەمز.

ملی جمهوریتلەرنك وجودی طبیعتیلە او جمهوریتلەردەکی ادارەلەر،
ایشلەرنك یوروتولوشی مسئلەسینی چیقاردی. باشدا هەر ساحەنی آلیب
کیتەرلك مقداردە بیلەرمەن ایشچیلەر یوقلیغینی ادعا ایتیب چیققان ساویت
حکومتی تورلو جنسدەن قسقا مدتلی قورسلار وە مکتبلەر قورولوب اویلە-
مەدیکی درجەدە تیزلکدە آدام یتیشمەکدە بولغانلیغی کورونوبچە بو
مکتبلەرنی تارقاتیب یوباریش، بونگلە بیلەرمەن یتیشترونی سوسایتیش
چارەلەرینی قیدیردی... بو مسئلەلەرنی عمومی معارف مسئلەلەرینە
باغلادی... بو یول بیلەندە آدەملەر یتیشیب یر طلب ایتو وە یر-
لیلەرنڭ اوز طلبلەرینی یرلیلەشتریش نظریەسی بیلەن اساسلاندیریلما
حرکتی باشلاینچا ساویت حکومتی «یرلیلەشترو» تعبیرینی تفسیر مسئلە-
سینە توتوندی. یرلیلەشترو دیگەندە ادارەنی بوتونلەی یرلیلەرگە بیرو
دیمەك ایمەس، بوتون مأمورلارنڭ یرلی تیلنی بیلولەری، ادارەنڭ
یرلی تیلدە یوروتولووی دیمەك معناسی مراد ایتلگەنلگینی اورتاغا آتدی
وە بوتون ادارەلەرگە اوز قولی آستنداغی مأمورلارنی یرلی تیلنی
اوگرەتو پلانی ایشلەب چیقاریب ایشکە آشیرونی تاپشیرغان بولدی. تورلو
دفعەلار پلانلار ایشلەندی، قورسلار ترتیب ایتیلدی. فقط روس مأمور-
لاری یرلی تیلنی اوگرەنو بر طرفدا تورسون، او تیل وە خلقلارغا
حقارت ایتیب اورتاغا چیقدیلار... بونگلە ساویت حکومتی ادارەلەرنی
یرلیلەشترو سیاستی‌دە کومولگەن بولدی. ایمدی یللاردانبەری ادارەلەرنی
یرلیلەشترو دیگەن بحث ساویت مستملکە سیاستی چەرچیوەسندەن چیقا-
ریلیب تاشلاندی. ایمدی ساویت مطبوعاتندا اولگی مفهومدە یرلیلەشترو
بحثنە دائر بر سوزدە یازیلمایدر. عملدە بوندای بولسادا آرادا پروپاغاندا
اوچون بو ایشنك سوغا توشوب کیتکەنلگینە محلی ادارەلەرنڭ ایشسز-
لگی، یرلی ملتچیلەرنڭ بوزغونچیلقی کبی سببلەر کورسەتیب اوتولەدر.
خلاصە ایمدیگەچە او بو کیلیشنك ساویت روسیا حکومتی سیاستینك طبیعی
نتیجەلەرندەن بری بولغانلیغینی اوزی آچیق اعتراف ایتمەی کیلەدر.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

عملده ایسه أداره‌لر، بر دانه روس بولماغان یېرلرده بیله، بوتونله‌ی روسچا یوروتوله‌در. خوجالق مؤسسه‌لرنده ایسه محلی قومیسارلار یېرلی ایشچیله‌رنك یوزده 20-30 تشکیل ایتکه‌نینی سویله‌ب غرورلانادرلار.

ایمدی ساویت حکومتی آسترتین یوللار بیله‌ن تورکستانلیلارنی هنر وه ته‌خنیك ساحه‌لارندان اوزاقلاشترو، اولارنی ته‌خنیك بیله‌رمه‌نی بولوب یتیشوگه قویماسلق اوچون اورونادر وه بو قارا نیتلی حرکتینی کورسه‌تمه‌سلك اوچون قولندان کیلگه‌ن هه‌ر نه‌یره‌گباز لغینی آیامایدر. مکتب سیاستینی دقتله تعقیب ایتسه‌گز، اورتا وه عالی تحصیلگه آتلاغان تورکستانلی یاشلارنی قوممونیست دارالفنونلارینا تولدورماق چاره‌له‌ری کوروله‌در. چونکه بو قوممونیست دارالفنوندان چیققانلارنك ساویت پروپاغاندیستلگنده‌ن باشقا بر هنری، اوندان باشقا بیلدیگی بر ایشی اولمایاجاق. بو صورتله او ساویت حکومتی، قوممونیست فرقه‌سینا هیچ بولماغاندا شخصی منفعتی بیله‌ن باغلانغان بولوناجاقدر.

ساویت مطبوعاتینا دقتله نظر سالساگز «ستالین قادرولاری» دیگه‌ن بر ستون اوچراتاسز. دقتله تعقیب ایتیگز، بولارنك یوزده 90ی شو قوممونیست فرقه مکتبله‌رنده‌ن چیققان پروپاغاندیستله‌رگنه‌در. بو قادار عالی، بو قادار اورتا تحصیللی قوممونیست یتیشتردیك دیب ده‌م اورغان ساویت حکومتی آگه‌تله‌ری أداره ایتدیکله‌ری «اتفاق جمهوریتنده» نه قادار ئه‌له‌کتریك، ماکینه، یول مهندسله‌ری، نه قادار تیلغراف متخصصی حتی نه قادار لوقوموتیفچی یتیشتردیکله‌رینی آچیب سویله‌ی آلمایدرلار.

مه‌نه سزگه بر مثال: قازاغستاندا 13 عالی مکتب، 57 ته‌خنیکوم بارلغندان غرورله بحث ایتکه‌ن «قازاغستانسکایا پراودا» (16. 11. 36) «ستالین قادرولاری آرتادر» دیب یازغان مقاله‌سنده قازاغستانداغی 51 551 فرقه‌لیلاردان یالغز 4017سینك عالی تحصیللی بولغانینی کورسه‌ته‌در. غازیتا بونگدا نه قاداری قازاق ایکه‌نینی سویله‌مه‌ی کیچمه‌کده بولسادا، بز بو سان ایچنده قوممونیست «دارالفنون»لارندان چیققان بر سورو تورکستانلی یاشلارنك بولوناجاغینی تصور ایته آلامز... 57 ته‌خنی

کوم وه 13 عالی مکتبنك قایسیسندا نه قادار تورکستانلی، قانداى بیله‌رمه‌ن بولوش اوچون اوقوماقدا بولغانلیغینی ساویت غازیتاسی کورسه‌تمه‌یدر. اونی کورسه‌ته‌ده آلمایدر. سببی آچیقدر. مه‌نه سزگه بر مثال: اوتکه‌ن یل آلما-آتا اطرافنداغی قیشلاق خوجالیغی ته‌خنیکوملارندان برینی 22 بالا بتیریب چیققان. بولارنك برگنه‌سی تورکستانلی. («سوسیالدی قازاغستان» 36 .7 .21). هه‌له مکتب عالی مکتبده ایمه‌س، بر ته‌خنیکوم گنه، ساحه‌دا قیشلاق خوجالیغی.

بز تا ایسکیده‌نبه‌ری بو حالنك تصادفی وه یا باشقا بر سببنك چیقاردیغی بر حال ایمه‌س، ساویت سیاستینك حاضرلادیغی بر وضعیت بولغانلیغینی ادعا ایتب کیلمه‌کده‌مز. مه‌نه سزگه بو جهتنی آچیق کورسه‌ته‌تورغان یه‌گی بر مثال:

جنوبی قازاغستان ولایتی یېرلی مأمورلاردان بر نیچه‌سی عیبله‌نیب جزالاندیریلغان وه ایشله‌رنده‌ن چیقاریلغانلار. («ق. پ.» 28.12.36). ملتچیلك ایله عیبله‌نیب قوولغان بو تورکستانلی قوممونیستله‌رده‌ن علی محمد اوغلی وه داود بای اوغلی ولایت مدعی عمومیلکنده مدعی عمومی اوروناساری بولغانلار. تورتبای اوغلی چمکینت قورغاشین زاوودندا مأمور، ایسه‌ن کیلدی اوغلی ولایت مالدارلق باشقارماسی باشلوغی ایکه‌ن. بولارنك بوتونیسی ملتچیلك بیله‌ن عیبله‌نیب جزالانادرلار. ایسه‌ن کیلدی اوغلینك ملتچیلگی، گناهی اوز قولی آستنداغی أداره‌نی یېرلیله‌شترمه‌کچی، یعنی روس مأمورلارنی چیقاریب یېرلیله‌رنی کتیرمه‌کچی بولغانلغیدر. طبیعی ایسه‌ن کیلدی اوغلی بر روس مأمورینی چیقاریب یېرینه بر یېرلینی کتیرمه‌کچی بولغاندا، شبهه‌سز، عینی ایشنی کوره بیله‌رلك بر بیله‌رمه‌ن یېرلینی تاپقاندر. بوندان باشقا مالدارلق أداره‌سینك بوتون معاملاتی یېرلی مالدار اهالی ایله بولغانلیغیدا معلوم بر نه‌رسه‌در. بونگله برابر قوممونیست فرقه‌سی وه ساویت حکومتی یېرلی بیله‌رمه‌نی کتیرمه‌ك اورونوشینی جزاغا لایق برگناه دیب قبول ایته‌در. بو صورتده أداره‌له‌رنی یېرلیله‌شترو وه قادرو مسئله‌سینی قویوب بولادیمی؟ طبیعی بولمایدر. ذاتاً او حقیقتده

ساویت حکومتی طرفدان ایمدیگەچەدە جدی بر شکلدە قویولامشدر...
بالتابای

*

ساویت حکومتینك اسلام علیهدارلغی

وە

اورتودوقسچیلك تمایلی

بولتور نویابر آیی سوگندا موسقوادا توپلانغان 8نچی فوق‌العادە ساویتلەر قورولتایندا قبول ایتلگەن ساویتلەر اتفاقی یەگلی قانون اساسیسینگ 124نچی مادەسندە ساویت وطنداشلارینا دینگە قارشی تشویقات ایرکینلگی بیریلگەن. ساویت مملکتندەکی «سوغوشچان خداسیزلار»نگ ساویت قانون اساسیسینك دینگە عائد بو مادەسندەن باشلیچا اسلام دینیگە قارشی تشویقات یوروتو اوچون فائدەلەنە باشلاغانلقلاری تورکستانداغی تورکچە ساویت غازیتالارینك دەقابر آیی نسخەلارندا باسیلغان یازولاردان‌دا آچیقچا آڭلاشیلماقدادر.

«قیزیل اوزبیکستان»نگ 36 .12 .11 تاریخلی 284نچی ساندا «دینگە قارشی تشویقاتنی کوچەیترەیلیك» باشلیغی آستندا سوغوشچان خداسیزلار برلگینك اوزون بر بیاننامەسی باسیلیب چیقدی. غازیتانگ بوتون بر صحیفەسینی، یعنی یدی اوزون ستونینی، اشغال ایتکەن بو 14 بولوملو بیاننامەدە ستالین قونستیتوتسیاسینگ، یعنی یەگلی ساویت قانون اساسیسینك دینی ایلدیزیدەن قوروتاتورغان، دینسزلکنی یەنەدە کوچەیتروگە سبب بولاتورغان اولوغ بر حجت ایکەنلگی ادعا ایتیلەدر. یەنە شو بیاننامەنك 4نچی وە 5نچی بولوملەرندە چارلق حاکمیتی ییقیلغاچ قریمدا، ایدیل بویلارندا، قافقاسیا وە تورکستاندا باشلاغان ملی-سیاسی حرکتلەرنی أدارە ایتکەنلەرنك روحانیلەرنگ سیاسی ایشلەرگە دینی فکریاتنی آرتیق درجەدە قاتیشتریب یوباریشلارندان متأثر بولغان زمرەدەن یتیشکەنلکلەری آلغا سورولەرەك، بولارنگ، دین آیریلغندان فائدەلەنیب، روس پرولەتاریاتی ایلە تورك-اسلام محنتکشلەری آراسینا عداوت سالغانلقلاری، ساویت حاکمیتی وە رەژیمینە قارشی مجادلەدە هەم خلقنگ دینی حسیاتندان فائدەلەنە یاتقانلقلاری سویلەنەدر. بوندان ایکی ییل ایلگەری فاش قیلنغان عبدالمطلب ساتیب آلدی اوغلی باشچیلغنداغی یاشیرین اویوشماغا منسوب تورکستان استقلالچیلارینك‌دا یاش بوغوننی دینی تربیەدەن اوزاقلاشترماسلق یولندا کوب اورونغانلقلاری وە تورکستان محنتکشلەرینگ صنفی آگسزلغندان فائدەلەنیب، اولارنگ خلق آراسندا آنچاغنا ایشلەر کورە بیلگەنلکلەری، آینیقسا یاش بوغوننگ ذهننە کوب گنە تأثیر ایتە آلغانلقلاری مثاللار ایلە قید ایتلەدر(*). «سوغوشچان خداسیزلار» بیاننامەسینك 7نچی بولومندە بیلدیریلدیگینە کورە، تورکستان قیشلاقلاری آراسیدا هەلی هەم قولخوز قورولوشینا «دجال ایشی» دیب قاراوچیلار بار، حتی مرغیلان رایونیداغی «اوقتوبر 13 ییللیغی» نام قولخوز قومسومولارینك بارچاسی 1935نچی ییلدادا روزە توتقانلار ایمش. کوب تورکستانلیلار ذهندە دینی تربیەنگ بو قادار مأثر بولغانلغینی اعتراف ایتوچی «سوغوشچان خداسیزلار» برلگی دینگە قارشی تشویقاتنی کوچەیتریشلزومندەن بحث ایتب، اسلام دینی وە اسلام عرف وعاداتینی، بر تورك-اسلام مجموعەسندە نقل ایتو ممکن بولمایتورغان چیرکین سوزلەر بیلەن توبەنلەشتریب، اسلام دینینگ انسانلار ایچین ضررلی بر دین، عقیدە ایکەنلگینی اثبات ایتوگە اورونادر.

اسلام دینی وە اسلام-تورك عرف وعاداتینی بو قادار تحقیر، تذلیل ایتوچی یازولار باسماقدا بولغان ساویت غازیتالاری دیگر طرفدان خرەستیانلق، بعضیلارنچا مشرکلیك، بتپرستلك عالمینە مخصوص آرچا بایرامینی او قادار ماقتایتورغان یازولار، رسملەر باسا یاتیرلارکە... ساویت حکو-

(*) عبدالمطلب ساتیب آلدی اوغلی وە آرقاداشلارینك خوقندە یاسالغان وە بوتون تورکستانلیلارنی هیجانغا کیلترگەن محاکمەلەری وە نتیجەلەری حقندا «یاش تورکستان»نك 72، 74 وە 75نچی سانلارندا معلومات بیریلمشدر.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

متی بو خصوصده سوڭ درجه اورتودوقسچیلك تمایلی کورسه‌تمه کده‌در(1).

1935نچی یلی یالغز تاشکند غازیتالارنداغنا آرچا بایرامی تشویقاتی یور گوزولگه‌ن وه بو بایرام یالغز تاشکندده کی ایشخانه‌لرده، بیورولاردا، قلوب وه پیونه‌رله‌ر سرایلاریدا، مکتب وه بالالار باغچالاریدا یاسالغان ایدی. 1936نچی یلدا ایسه بو ساویت اورتودوقسچیلك پروپاغانداسی کیڭه‌یدی. بو دفعه باشقارمازغا کیلگه‌ن آلما-آتا، عشق آباد غازیتالارینڭ ده‌قابر نسخه‌لاریدا هه‌م آرچا بایرامینی تشویق ایتوچی رسملی یازولار، آرچا صورتله‌ری بیله‌ن بیزه‌نگه‌ن تورلو خبر وه اعلانلار اوچراتدیق. بو یازولارنك باریسندا آرچا بایرامینك بر ساویت بایرامی، بوتون ساویت وطنداشلاری اوچون اورتاق بر بایرام بولغانلغی آلغا سورولمه کده‌در.

ساویت حکومتینك تورکستاندا قاندای اورتودوقسچیلك میسیونه‌رلگی قیلایاتقانینی ساویت نشریاتندان آلنغان شو بر نیچه رقمدا آچیقچا کورسه‌ته آلادر: تاشکندده‌کی بر ساویت مغازه‌سی (Kultunivermag) آرچا بایرامی اوچون روسیادان بر نیچه یوز میڭ سوملق یاش آرچالار وه موسقوا فابریقالاریدان تورلو اویونچاقلار ساتیب آلدی. («قیزیل اوزبیکستان» 36 .12 .6)(2).

یاش بالالارنی آرچا بایرامینا قیزیقترو اوچون تورکستاننڭ یالغز اوزبیکستان قسمی اوچون موسقوادان 777 میڭ سوملق اویونچاق کیلتریش قرار قیلندی وه بوننڭ 250 میڭ سوملغی ده‌قابر باشلارندا تاشکندگه کیلتریلدی. (عینی غازیتانڭ 36 .12 .14 تاریخلی سانینا باقیلسین)(3).

(1) روسلارنك 986نچی یلی اورتودوقس خره‌ستیان دینینی قبول ایتیشینی حرمتله‌ب یازمادیغی اوچون مشهور بولشه‌ویك شاعری ده‌میان به‌دنی‌نك «باتیرلار» نام اثری ساویت حکومتینك 36 .9 .14 تاریخلی قراریله صحنه‌ده‌ن چیقاریلدی وه یاساق ایتلدی. ساویت حکومتینك بو حرکتینی کوروب وه بیلیب، اونڭ اسلام دینیگه قارشی تشویقاتنی کوچه‌یترگه‌نیگه توغرو بها بیرو کیره‌ك.

(2) وه (3) طبیعی تورکستاننك اوزیده‌ده بیته‌رلك آرچا وه اویونچاقلار تاپیلیر. فقط تورکستانلیلارنك پولینی روسلار چونته‌گیگه آغداریش نیتی ایله آرچالارنیدا، اویونچاقلارنیدا روسیادان کیترتمه‌کده‌له‌ر.

ینه شو تاشکند غازیتاسینڭ 36 .12 .28 تاریخلی نسخه‌سندا، «بالالارغا یاخشی آرچا بایرامی قیلیب بیره‌یلیك» باشلقلی ستونده بیلدیریلدیگنه کوره، قاشقادریا اجرا قومیته‌سی قاشقادریا دائره‌سینڭ 50جاییدا بو ییل برنچی تاپقیر اولاراق آرچا بایرامینی اوتکه‌زو اوچون 50 میڭ سوم صرف ایتمشدر. ایچ ایشله‌ر قومیسارلغینڭ ساودا-صناعت باشقارماسی یالغز اوزبیکستان اوچون موسقوا وه غربی سبیریادان 7500 دانه آرچا ساتیب آلمشدر...

مه‌نه ساویت حکومتی بر طرفدان اوزینك بوتون مالی، سیاسی تشکیلاتلارینی تورکستاندا اورتودوقسچیلك پروپاغانداسی اوچون شوندای موبیلیزه یعنی سفربر قیلماقدا ایکه‌ن، دیگر طرفداندا «سوغوشچان خداسیزلار» تشکیلاتینا اسلام دینی وه اسلام-تورك عرف وعاداتینی تحقیر، تذلیل اوچون کیڭ صورتده حقوق وه امکان بیرمه کده‌در. ساویت روسیا طرفدان اوز مستملکه‌سی تورکستانغا روا کورولمه کده بولغان بوندای رذالت نه آسیا وه نه‌ده آفریقاداغی مستملکه بختسزلغینا یولوقغان اسلام أولکه‌لرینڭ هیچ برنده اوچراتیلماسا کیره‌ك.

بز نه آرچا بایرامی دوشمانیدرمز وه نه‌ده خره‌ستیان وه یا بتپرسته‌رنڭ باشقا تورلو دینی-ملی عرف وعادتله‌ری علیهداریدرمز. فقط بز اوز یورتمزدا اوز ملی-دینی عادتله‌ریمزنڭ بو درجه‌ده تحقیر قیلینب، خالص تورك وه مخلص بر اسلام یورتی بولغان تورکستانمزدا مستولی کوچ طرفدان خلقمزغا بوتونله‌ی یابانچی بر دینی عادتنڭ تعزیز وه تشویق قیلیشینا چیدی آلمایمز وه ساویت حکومتینڭ بو اورتودوقسچیلك پروپاغانداسینی نفرتله قارشیلایمز. شونی‌دا آیریچا قید ایته‌یلیك، که بزنك بو نفرتمز دینی تعصبدان ایمه‌س، اوز دینی وه ملی عادتله‌ریمزگه بولغان صداقت تویغومیزدان کیله‌در.

عبدالوهاب

*

سواد جبهه‌سنده

«یاش تورکستان»نگ اوتکه‌ن، 82نچی، سانندا عینی باشلوق آستنداغی یازیدا سواد مسئله‌سی اطرافنداغی ساویت حکومتی «قطعی» قرارلارینا تماس ایتکه‌ن ایدیك. بو «قطعی» قرارلار بویونچا بوتون ساویتله‌ر اتفاقندا، او جمله‌ده‌ن تورکستاندا 1936نچی ییلی سواد ایشله‌رینی قطعی بر پلان ایله اوتکه‌زیب 1937نچی ییلندا «بوتون ساویتله‌ر اتفاقی خلقلارینی یوزده یوز سوادلی» حالغا قویولماتچی بولغان ایدی. قیزیل قره‌ملده‌ن باشلانغان بو قرار تا محلی أداره‌له‌رگه قادار یوروب چیقدی. بوکون 1936نچی ییلی سوگلارندا چیققان تورکستان ساویت مطبوعاتی بیتنده بو ییلنگ «مهم، قطعی» قرارلارله باشلانغان ایشی نتیجه‌سینی کورسه‌ته‌تورغان بعضی بر نمونه‌له‌ر اوچراتیلماقدادر.

«پراودا ووستوکا» غازیتاسی بو سواد مسئله‌سینه آتادیغی بر باش مقاله‌سنده (26. 12. 36) اوزبیکستان اهالیسی مهم بر قسمینگ حالاده سوادسز قالا بارا یاتقانینی، فرقه وه حکومت أداره‌له‌رینگ بو مسئله‌گه اهمیت بیرمه‌دیکله‌رینی، همکارلار اتفاقینگ اوتکه‌ن ییل ایچنده پلان بویونچا کورسه‌تیلگه‌ن 110 میگ کشی ییرینه 30 میگ کشینی‌ده سواد مکتبله‌رنده‌ن کیچیره آلمادیغینی یازادر. عینی غازیتانگ خوقند مخبری (22. 12. 36) بوتون 1936نچی ییلی ایچنده سواد مسئله‌سی اوچون هیچ بر نه‌رسه ایشله‌نمه‌دیگینی بیلدیره‌در. یه‌نه شو «پراود اووستوکا»نگ 29. 12. 36 تاریخلی نسخه‌سندا چیققان بر یازیدا اوزبیکستان پایتختی تاشکندده 60 میگ چاماسندا سوادسز کشی بارلیغینی، بونگ 19931ی شهر اوقتوبر رایونینا (سیبزار دهه‌سینه) توشوب، بوندان 5064 کشینگ حالاده مکتبکه تارتیلماغانینی یازسادا شو شهر اوکتابر رایونی باشلوغی توله‌گه‌ن اوغلی رایون فرقه‌لیلاری مجلسنده سویله‌گه‌ن حساب نطقندا اوقتوبر رایونی حصه‌سینا توشه‌تورغان سوادسزلارنك 19 میگ ایمه‌س، 25 میگده‌ن آرتیق بولغانینی، بونلاردان 5 میگ کشی سواد مکتبنه

تارتیلمای‌غنا قالغان ایمه‌س، بوتون 1936نچی ییلی ایچنده سواد مکتبنده‌ن 461 (تورت یوز آلتمش بر) کشی‌گنه چیققانینی بیلدیره‌در. («پراودا ووستوکا» 21. 12. 36).

تورکمه‌نستان مرکزی عشق آباد معارف أداره‌سینگ رسمی بیلدیریشنده بو أداره‌نگ قاراماغی آستنداغی شهر اطرافی آوولارندا 3632 سوادسز، 1838 چه‌له سوادلی بار دیب کورسه‌تیله‌در. عینی غازیتا بهارده‌ن رایونی أداره‌سی طرفندان رایون دائره‌سنده 9 میگ سوادسز بار، بونلارنگ 5471ی سواد مکتبینه تارتیلغان دیب بیریلگه‌ن رسمی معلوماتنی قیب قیزیل یالغان دیب کورسه‌ته‌در. («تورکمه‌نسکایا ایسکرا» 9. 12. 36). یه‌نه شو غازیتانگ یازیشینا کوره تورکمه‌نستاندا عمومیتله سوادسزلارنگ جزئی بر قسمی‌گنه‌سی مکتبکه تارتیلغاندر، بودا طبیعی رسمی کورسه‌تیش‌گنه. حقیقتده کوب بار دیب کورسه‌تیلگه‌ن مکتبله‌ر یوق بولوب چیقادر.

تورکستاندا سواد مکتبی دیب یوروتولگه‌ن، اکثریتله آتی بار، اوزی یوق مؤسسه‌له‌رنگ بار بولغان قسمینگ‌دا مکتب دیب آتالاتورغان ییری آز ایکه‌نینی کورسه‌توده بوتون تورکستان ساویت غازیتالاری بر فکرده‌درله‌ر. سواد مکتبی بولغان ییرله‌رده‌ده درسلك وه درس قوراللاری یوقلیغی بر طرفدا تورسون، او نه مکتب دیب آتارلق بر بنا، هیچ بولماغاندا درس بیروگه یارارلق بر بولمه بیله‌ن تأمین ایتیلگه‌ندر. آوول وه قیشلاقلاردا یالغز سواد مکتبی‌گنه ایمه‌س، عمومیتله مکتب دیگه‌ن نه‌رسه اوزی قیزیق بر وضعیتده‌در. بو جهتده‌ن قطع نظر ساویت حکومتینگ اوز قولندا قیزیل دیره‌کتورلار أداره‌سنده بولغان فابریق، زاوود کبی مؤسسه‌له‌رده‌کی ایشچیله‌رنك سواد مکتبی مسئله‌سی‌ده یولغا قویولا آلماغان. ساویت غازیتالارینا کوره بو ییرله‌رده سواد مسئله‌سینگ یوروه‌سینه ایگ بویوك مانع ساویت دیره‌کتورلارینگ قارشیلغیدر. بویوك «گیگانت»لاردا ایشچیگه سواد اوگره‌تو اوچون اوی-جای تاپیلماس ایکه‌ن. ساویت دیره‌کتورلاری درس یوروتوده ایگ کیره‌کلی بولغان لامپا مابی آلیب بیرونی‌ده

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قوللىمىز، ئەسەرلەر ۋە ئەسلىمىلەر ئامبىرى

قبول ايتمەيدرلەر. ايشچيلەر اوز آرا آقچا توپلاب لامپا مايى آلادرلار. كوب فابريق مؤسسەلەرندە سواد مكتبينگ معين بر ييرى يوقدر. درس كوچوب يورەدر. قاى ييردە بر بوش يير تاپيلسا او ييردە اوقوتولادر. آرالقدا درس اوقوتولماقدا بولغان اوى-جاى كيرەك بولوب قالسا، مأمور درسنى بوزوب ايشچيلەرنى قووب يوبارادر. بونگ اوستينە بو فابريقلارداغى ايشچى قورسلارىدا نە درسلك وە نەدە باشقا درس قورالى بيلەن تأمين ايتيلگەندر. اونگچون ايشچىدە سواد مسئلەسينە اهميت بيرمەى، درسكە دوام ايتمەى باشلاغان...

ساويتلەرنك ايمديگەچە سواد چيقارديقلارينا دائر بيرديكلەرى سانلار توپلانسايدى كوبدەن ساويتلەر اتفاقينگ هيچ بر طرفدا بر گنە بولسادا سوادسز قالماغان بولور ايدى. ساويت حكومتى هەپ سواد چيقاريب سانلار نشر ايتەدر. فقط سواد مسئلەسى يەنە ايسكيسى كبى.

اولا هيچ بر سواد مكتبندە حقيقى مفهومدە سواد چيقاريلمايدر. ايگ ياخشيسندا، ايگ زيرەك كشى امضا آتونى گنە اوگرەنەدر. بو اوزى اونگ سوادليلق شهادتنامەسى اوچون آرتيغيلە ييتەدر. كوپنچە بودا يوق. سواد مكتبنە يازيلغانلار ييللارلە دوام ايتەدرلەر، يعنى يازيليبغنا قويادرلار. فقط ساويت أدارەسى هەر سفر سانلار توپلاب اونلاردان استاتيستيق توزوب نشر ايتەدر. كيم بيلسين بر گنە كشى ساويت استاتيستيقندا نيچە دفعە تكرارلانادر. بونگلە برابر او قورسنى سوگندا ايسكيسى كبى سوادسز حالندا تاشلاب كيتەدر. مەنە شوندای مثاللارنگ برى «توركمەنسكايا ايسكرا»دادا يازيلماقدادر (21. 12. 36). بهار دەن رايوندا 1935/36نچى اوقو يلندا سواد مكتبنە 9 ميگ كشى دوام ايتكەن. ايمدى شو 9 ميگ كشى كوپچيلگينگ 1936/37نچى يلى قورسلارندادا يازيلغانليغى آگلاشيلمشدر.

بونلارنك بوتونيسى بر طرفدا تورسون. قومموونيستلەر، كە ساويتلەردە «سايلانغان، زبدە، سياسى اوسكەن آلداغى عنصر» ديب قبول ايتيلەدرلەر. «سوادسز بر كشينگ سياست خارجندا» بولغانليغى تا ايسكى زمانلاردا

لەنين طرفدان اورتاغا قويولغان بر تەزدر. اوتكەن ييللارداغنا اوتكەزيلگەن فرقە تازالاولارندادا قومموونيستلك اوچون سوادنك اساس شرطلاردان بولغانليغى قبول ايتيلدى ايدى. فقط قيزيل روس ايمپەرياليزمينگ مستملكە سياستندە تا باشدان آليب بو «سوادليلق» شرطى «ساويت روسياغا صداقتلى خدمت» ايلە آلماشتريليب كيلمەكدە بولغانليغىدا بزچە معلوم بر نەرسەدر... اونگچون بوكوندە توركستاندا قومموونيستلەر قاتارندا سوادسز «زبدەلەر» آنچاغنا يكون تشكيل ايتمەكدەدر. «پراودا ووستوكا» اوزبيكستان قاشقادريا دائرەسى فعال قومموونيستلەرى آراسندا 70لەب سوادسز كشيلەر بارليغينى يازسا، «قازاغستانسكايا پراودا»(11.12.36) جنوبى قازاغستان ولايتندە اوتكەن يل 650 قومموونيستنك سواد چيقارديغينى (؟) يەنە 250لەب قومموونيستنگ بوروننغوسى كبى سوادسز قاليب بارا ياتقانيني يازادر.

ايمدى شو ساويت مطبوعاتندان نقل ايتديگمز بر نيچە مثالنگ چيزديگى منظرە قارشيسندا سواد مسئلەسى اوستندەكى ساويت حكومتى «قطعى» قرارلارينى قيپ قيزيل بر بلوفدەن، قيزيل ايمپەرياليزم كوز بوياقچيليغندان عبارت بولغانينى، سواد مسئلەسى 20 ييلدان‌بيرى قانداى فجاعت ايچندە كيچكەن بولسا، 1937نچى ييلينىدا عينى فجاعت ايچندە كيچيرەجەگينى شو باشدان سويلەب قويماق كوبدە اورونسز بر جسارت بولماس ديب اويلايمز.

تاشبالتا

* * *

يەكى تروتسكيچيلەر محاكمەسى

زينوويەف، كامەنەف وە سميرنوف باشدا اولماق اوزرە 16 «تروتسكيچى» محاكمە ايتيليب، آتب أولدورولگەندەن 5 آى سوگرا يەگيدەن پيەتاكوف، سوكولنيكوف، قارل رادەك، سەرەبريەكوف وە مورالوفلار باشدا بولغانى حالدا 17 «تروتسكيچى» محاكمەسى اوتكەزيلدى. بو ايكنچى محاكمەنك 17 عيبليسندەن 13ى اعدامغا محكوم ايتيليب أولدو-

رولدی. قالغانلاردان 3ی 10، بری 8 یل قاماققا محکوم ایتیلدیله‌ر.
قارل راده‌ك هه‌م سوکولنیکوف 10 یلغا حکم ایتیلگه‌نله‌ر ایچنده‌در.
بونلارنك ایکیسی‌ده خائنلکله‌گنه اوز باشلارینی ساقلاب قالا بیلدیله‌ر.
ستالین بونلارنك بوکونگه‌چه یاشرینب قولغا توشمه‌گه‌ن باشقا تروتسکیـ
چیله‌رنی توتودا یاردەم ایته‌جه‌کله‌رینی امید ایته‌در.

زینوویه‌ف، کامه‌نه‌ف، سمیرنوف کبی پیه‌تاکوف، راده‌ك، سوکولـ
نیکوف، سه‌ره‌بریه‌کوف هه‌م مورالوفلاردا له‌نین‌نگ صادق ایش یولداشـ
لاری هه‌م دوستلاری ایدی. اونلارنگ هه‌ر بری عینیله ستالین کبی وه
اونگ قادار ساویت ره‌ژیمی مسئولیتینی اوموزندا تاشیغان کشیله‌ردر.
ایمدیگه‌چه کوب انسانلارنك باشینی ییگه‌ن، بوکون اوزله‌رینگ‌ده باشلاـ
رینی کیسمه‌کده بولغان ساویت روسیا دولتی آتالغان ساویت سورگونی
وه قوشخانه‌سینی قوروچیلاردا شونلارنك اوزی ایدی. بوکون، اوزله‌رینی
آمانسز آتیب أولدوروشده، محو ایتشده قوللانیلماقدا بولغان تاپانچانی
ستالین قولینا بیروچیله‌رده شو کشیله‌رنك اوزله‌ری ایدی.

مه‌نه شو کشیله‌ر اوستنده‌کی محاکمه‌گه مجموعه‌مز صحیفه‌له‌رنده
یر بیریب، اوقوچیلاریمزنگ نظر دقتینی بونلارنگ اسمی اوستنه تارتیب
اوتمه‌کچی بولوویمز یالغز روس اوقتوبر انقلابینگ مفکوره‌وی بۆشلوغینی
وه معنوی، اخلاقی توشکه‌نلگی درجه‌سینی کورسه‌تب اوتوش اوچون گنه‌در.

أیمدی ستالین بو اوقتوبر انقلابی نیگیزینی سالوچی کشیله‌ر وه له‌نین
دوستلارینی نیمه بیله‌ن عیبله‌یدر؟ بو کشیله‌رگه قارشی ستالین طرفدان
یوکله‌تیلمه‌کده بولغان عیب ایکی تورلودر.

اونلار ساویت حکومتی باشلوقلارینا سوء قصد حاضرلاغانلق، تورلو
یرله‌رده یانغین، کانلاردا پاتلاییشلار چیقارغانلق، تیمیر یول قضالاری
ترتیب ایتکه‌نلك، تروتسکی واسطه‌سیله آلمانیا هه‌م یاپونیانگ آژانلاری،
جاسوسلاری بولوب قالغانلق بیله‌ن عیبله‌نه‌درله‌ر. اساسلی بولوب بولماـ
غانلغندان قطع نظر بو عیبله‌رنگ ایسکی انقلابچی، اوقتوبر انقلابی
باشلوقلارینا عطف ایتیلگه‌نلگی اوزی شو کشیله‌ر طرفدان تورغوزولغان

ساویت ره‌ژیمینگ مفکوره‌وی هه‌م اخلاقی توشوکلگینی وه اونگ نه
درجه آلچالغانلیغینی کورسه‌ته‌در. فقط بو کشیله‌رگه عطف ایتیلگه‌ن
زیانچیلق وه جاسوسلق اساسلاندیریلا بیلدیمی؟ دیگه‌ن سورغو، محاکمه
بیتب «عیبلیله‌ر» جزالاندیریلغاندان سوڭرادا جوابسز قالماقدادر.

عیبلیله‌ر اوزله‌رینه عطف ایتیلگه‌ن گناهلارنی بویونلارینا آلدیلار.
بو ایسه ساویت محاکمه‌سینك خصوصیتیدر. او کشیله‌رنی ایشله‌مه‌دیکله‌ری
گناهلارنی‌دا اوستنه آلوغا مجبور ایته‌در. اورتا عصرلاردا «سحرچیلار»
محکمه‌سی دیگه‌ن محکمه‌له‌ر بولار ایدی. تاریخنگ او اوزاق دورله‌رنده
تورلو سببله‌رله توقفان آدەم وه حیوانلار وباسی کبی عمومی فلاکتله‌ر
اوچون «سحرچی» دیب تانیلغانلار توتولوب محاکمه ایتیله‌ر ایدی. تورلو
جنسده‌ن تضییق آستندا بو «سحرچیلار» «سوپورگیگه مینب آسمانغا چیقیب
اورادا شیطانله کوروشدیکله‌رینی وه اوڭا شونداى فلاکت یوبارو حقندا
مصلحت بیرگه‌نلگینی» اعتراف ایته‌ر وه اعترافی یوزنده‌ن جزالاندیریلار
ایدی. 2نچی بین‌الملل باشلوغی وه ساویتله‌رگه قارشی سیمپاتیسی بیله‌ن
مشهور فریدریخ آدله‌ر «سوسیالیستیچه‌سکی وه‌ستنیك»ده چیققان بر مقاله‌ـ
سی هه‌م یاقیندا چیققان فرانسوزچه «موسقوا محاکمه‌سی»
(«Le Procès du Moscou») آتلی کتابچاسندا برنچی موسقوا محاـ
کمه‌سینی‌ده «سحرچیلار» محاکمه‌سی دیب آتایدر.

ستالین محکمه‌سی «تروتسکیچیله‌ر»نی مفکوره جهتنده‌ن‌ده عیبله‌یدر. مثلا
پیه‌تاکوف، سوکولنیکوف هه‌م راده‌ك بر وقتلار له‌نین حرکتی وه اونگ
انقلاب مه‌تودینا اعتراض ایتکه‌نله‌ر ایمش. پیه‌تاکوف له‌نین‌نگ «ملتله‌ر
تعیین مقدراتی» سیاستینه قارشی بولغان، قارل راده‌ك ایسه بر مملکتده
«سوسیالیزم قورو» نظریه‌سینی ماسقارا ایتکه‌ن(*). بو توغریدر. چونکه
بو آداملارنگ بوتونیسی ستالین کبی جاهل بولماسدان، ییته‌رلك درجه‌ده
حاضرلقلی کشیله‌ر ایدی... بولشه‌ویزم «قیزیل پاپا»سینگ هه‌ر نظریه‌سینی
قبول ایتمه‌ی اوڭا قارشی چیقا بیله‌جه‌ك کشیله‌ر ایدی. له‌نین‌ده اوزنده‌ن

(*) «بر مملکتده سوسیالیزم قورو» فکری، ستالین باشندان چیققان خیالدر. مج

باشقاچا توشونوچيلەرگە قارشى تحملسزلگنه رغماً اونلارنڭ بوتونيسينى اوز اطرافندا ساقلادى وە اونلارغا ايڭ يوكسەك مسئوليتلى اورونلارنى تاپشيريب قويدى. پيەتاكوف، رادەك هەم سوكولنيكوفنڭ لەنين گە قارشيليقلارى، اولارنڭ ستالين رەژيمندەدە مهم موقعلار اشغال ايتولەرينە مانع تشكيل ايتمەگەن ايدى. مثلا: ستالين دورندە سوكولنيكوف لوندوندا سفير بولوب توردى. پيەتاكوف آغير صنايع قوميسارى اورونباسارى، قارل رادەك ايسە «ايزوەستيە» غازيتاسىنڭ خارجى سياست محررى وە ستالين- نڭ ايڭ ياقين مصلحتچيسى بولوب توردى. مەنە ايندى اونلار بوتونيسى عيبلەنيب قايسيسى قاماقخانەدە، قاى برىدە آتيب أولدورولدى.

يەگى محاكمە حاضرلانماقدادر. سابق قوميسارلار شوراسى باشلو- غى ريكوف، «ايزوەستيە»نڭ باش محررى بوخارين قاماقدادرلار. قيزيل اوردو ضابطلارى آرالارندان‌دا توتولغان كشيلەر بار. لەنين خاتنى- نڭ‌دا قاماققا آلنديغى خبرى تارقالماقدادر. بويلەلكلە اوقتوبر قهرمانلارى بربرلەرينى ييبب بتيرمەكدەدرلەر.

طبيعى نە بو آتيلغانلار وە نەدە ايمدى آتيلونى كوتوب تورغانلار بزنى آچيندير‌ادر. ستالين وە يولداشلارى‌دا بو آتيلوچيلار ايچندە بولوب قالسادا بز هيچ آچينمايمز.

ايمدى بو حادثەلەردەن چيقاتورغان نتيجە نەدر؟

برنچيسى شو، كە ساويت سيستەمينڭ 19نچى يلندادا قوممونيست فرقەسى ايچندە مارقسيزم مفكورەسى اطرافندا بر برلك ياراتيلا آلماغانلغى وە ساويت حكومتينك تاريخدە مثلى كورولمەگەن بر طرزدە تەررور وە ايسكى بولشەويكلەرنى آتيب أولدورو آرقاسنداغنا ياشاب كيلە ياتقانلغيدر.

ايمدى حكم سوروچى فرقەنك اوز ايچندەكى وضعيت شوندان عبارت، اوقتوبر انقلابينى ياراتوچيلارنى اعدام ايتيش مجبوريتى تويولماقدا ايسە، مملكتدەكى وضعيت قالاى ايكەن؟ اوز مؤسسلەرى خيانت وە جاسوسلق بيلەن عيبلەنيب أولدورولمەكدە بولغان بو قانلى رەژيمگە خلقنك صداقتندەن بحث ايتب بولادرمى؟! طبيعى يوق، بولمايدر.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com

بز بو حادثەلەردەن ايكنچى داها كيلگنڭ بر نتيجە چيقارماقچى بولامز.

يوكسەك «كولتورى وە اخلاقى» بيلەن ماقتانغان آورو پانڭ، بالخاصە دەموقراتيك آوروپانڭ ساويت حكومتى «سحرچيلار» محاكمە- سينە سيرچى اولاراق باقيب توردىغى بر طرفدا تورسون، عينى ساويت حكومتينى «آوروپا كولتورى» وە «دەموقراتيك اخلاق»ينڭ كوچلو تايانچقلارندان برى ديب كوروشندە دوام ايتمەسينى قالاى ايضاح ايتب بولادر؟! بو جهتنك بويوك آوروپا دەموقراسى معنوى وە اخلاقى اعتبارينە تأثيرى قالاى بولادر؟!

* * *

*

بين‌الملل تورموشدان

1) آوروپا وضعيتندەكى كير كينلك دوام ايتمەكدەدر. بو كير كينلك- نڭ ياقين آرادا توزەلو احتمالينى كورسەتەتورغان بر اميد نقطەسى‌دا ايمديلك كورونمەى توراد‌ر. اينگلتەرە تيشقى ايشلەر ناظرى ايدەن، فرانسا باش وكيلى بلوم، آلمانيا دولت باشلوغى هيتلەر طرفندان سويلە- گەن نطقلار بين‌الملل مناسبات هواسينى تميزلەمەك وە بر آگلاشما زمينى حاضرلاماق نيتى ايلە آتيلغان آديملار ايدى. فقط بو نطقلارنڭ‌دا ايمديلك كوتولگەن نتيجەنى بيرمەگەنلگى سيزيلمەكدەدر. آوروپانى تينچالتو نيتى بيلەن سوز سويلەگەن بو دولت ايرلەرينك هەر برى اوزينەكورە بر تينچالتو پلانى توشونەدر. هەر برى اوز پلانينڭ ايڭ معقول بولغانينا قانعدر. بو اوچ نطقنى آيرى آيرى اوقوساك، هەر اوچى‌دە حقلى كو- رونەدر. بين‌الملل مسئلەلەر بربريلە او قادار باغلى وە قاريشيق، كە اولارنى ياخشيلاب آگلاش وە حل ايتە بيليش اوچون اورتاغا آتيلغان تورلو پلانلارنى بر نظام وە ترتيبلە سيرالاش مجبوريتى توغادى. فقط بين‌الملل تورموشنڭ آغيرليغى‌دا مەنە شو نقطەدان باشلايدر. آوروپاداغى بو كونكى

مؤثر کوچلەرنگ منشائیدە بربرندەن اولدوقچا آیریدر. اونگچوندە اورتاغا قویولغان پلانلارنی بربرینە باغلاشتریب برلەشترە بیلودە او قادار آغیر کیلمەکدەدر. اینگلتەرە هەم فرانسا «توق» مملکتلەردر. اونلارنگ بای مستلکەلەری کوب. دنیا سوغوشندانده یالغز غالب ایمەس، بایلقلاری، مستملکەلەرینیدە آرتیریب چیقدیلار. تورلو أولکەلەر اوستندە مانداتلە حکمرانلق قازاندیلار. بو غلبەنگ تأثیری آستندا آوروپادا وە دنیانگ باشقا قسملارندا اوزلەری اوچون اولدوقچا موافق شرائط یاراتدیلار. بونلار ایمدی مەنە بوتون شو قازانیلغانلارنی اوزگەرتمەیچە ساقلاب قالماق اوچون اورونادرلار.

آلمانیانگ وضعیتی بوتونلەی باشقاچادر. او دنیا سوغوشینی یوقالتدی. اونی اوزی اوچون حقارتدەن باشقا بر نەرسە افادە ایتمەگەن بر صلح معاهدەسینی امضالاشغا مجبور ایتدیلەر. اونی سوغوش بحریەسی وە یوز میگ یاللانغان عسکردەن باشقا عسکری کوچ توتو حقندان محروم ایتدیلەر... اوزینگ تیشدان تخمین ایتیلمەگەن کوچی سایەسندە آلمانیا یاواش-یاواش وەرسای معاهدەسی یوکندەن اوز باشینی قورتاردی. اونی هەم ئەیتیش کیرەك، کە آلمانیا هەر وقت صلح-دیپلوماتی آگلاشماسی، یولینی توتمادی وە قسماً حقینی کوچیلە قایتاردی. طبیعی بو حرکت سوغوش وە وەرسای معاهدەسی ثمرەسینی آلیب‌تورغان «توقلار»نی قیزدیرمای اوتە آلمایاجاقدی. کوچەیب بارا یاتقان آلمانیادان قورونماق تایانچیغی قیدیریب فرانسا روس بولشەویکلەری قوچاغینا باریب تاشلاندی وە اونلارلە معاهدە یاسادی. فرانسا آلمانیانگ اوسوندەن آرتیق درجەدە تهلکەدە کورونگەن چەقوسلوواقیانیدا ساویت روسیا قوچاغینا آتدی. رومانیانیدا او طرفغا سوروکلەمەکچی بولدیلار. بو صورتلە ایمدیگەچە تیش-تیرناغینا چاقلی قانلی قورالدان عبارت باسقنچیلار بولوب تانیلیب کیلگەن روس بولشەویکلەرینی بردەن برە «آوروپا دەموقراتیسی پاسبانی» وە آلمانیا فاشیزمینە قارشی دەموقراتیك آوروپانگ قوروچیسی دیە کورسەتە باشلادیلار. آوروپانگ وضعیتی برآزدا قورقولو بولوب کیتدی. بر

آز اوللەری بولشەویزملە فاشیزم بربرینە قارشی آیریم مملکتلەردەگنە کورەش یوروتەر ایدی. ایمدی او عموم آوروپا سیاستی موضوعی بولوب قالدی. آوروپا دەموقراتیسی اوز ملی تورموشی محصولی بولغان فاشیزمەگە قارشی موسقوا بولشەویکلەرندەن یاردەم کوتەدر... طبیعتیلە بو آوروپا دەموقراتیسی معنوی کوچینك یوقالووینا سبب بولادر.

مەنە بوکون آوروپانگ ایچندە یاشاب، نفس آلیب‌تورغان سیاسی هوا بوندان عبارتدر، کە دوام ایتدیریلگەنی تقدیردە بر اوچورومغا ایلتەجەگندە شبهە یوقدر.

2) «یاش تورکستان»نگ اوتکەن سانندادا یازمش اولدیغمز اسکندرون سانجاغی اوستندە چیققان آگلاشماسلق تورکیە بیلەن فرانسا آراسندا بر کیلیشو شکلندە نتیجەلەندی. تورکیە حکومتینی بو موفقیتی اوچون قوتلولاش کیرەك. هەر چند اسکندرون سانجاغی رسماً سوریە داخلندە قالماقدا ایسەدە 26 غینوار 1937 تاریخلی آگلاشما ایلە سانجاق مستقل دیەرلك بر أداری قورولوش شکلینی آلادر. بو آگلاشمانگ برنچی مادەسی اسکندرون سانجاغینی ایچکی ایشلەرندە تام مستقل دیەجەك قادار أداری مختاریتکە ایگە بر مملکت اولاراق قبول ایتەدر. تیشقی ایشلەر، مالیە هەم گومروك مسئلەلەریگنە سوریە حکومتی قولندا قالادر. نقط آگلاشمانگ 3نچی مادەسی بویونچا سوریە حکومتی سانجاق منافعی ایلە علاقەدار هیچ بر خارجی سیاست مسئلەسندە اولچە ملتلەر جمعیتی شوراسینگ رأیینی آلمایچا، بر معاهدە باغلای آلمایاجاقدر. سانجاق اوستندەکی تورك-فرانسوز آگلاشماسینگ ایکنچی مهم بر نقطەسی تورکچەنگ سانجاق دائرەسندە یگانە دولت تیلی اولاراق قبول ایتیلیشیدر. تورکیەگە فرانسا ایلە برلکدە سانجاقنك تیشقی تهلکەگە قارشی کفالتی حوالە ایتیلیشی اوزیدە آز مهم بر مسئلە ایمەسدر. آگلاشما بویونچا تورکیەگە اسکندرون اسکەلەسندەن هەر تورلو فائدەلەنە بیلو حقی بیریلمشدر.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بز توركيەلى توغانلاريمزنى جاندان كيلگەن بر سەوينچ بيلەن قوتلو لايمز. بو موفقيتدە مليت پرەنسيپى موفقيتينى كورمەى بولمايدر...

فرانسوز مطبوعاتينك بر قسمى توركلەرگە قارشى كورسەتيلگەن «يومشاقلق وە گذشت»دەن سوك درجەدە ناراضى بولوب يازديلار. او جملەدەن پاريس غازيتاسى „L'Echo de Paris" (31. 1. 37) فرانسا آقادەميسى اعضاسندان موسيو آنرى بوردو (Henry Bardeaux)نكـ

« اسكندرون (مسئلەسى)نى وە كيچميشنى اونوتما »

(Alexandrette et l'oublidu passé") باشلوقلى مقالەسينى نشر ايتدى. بو موسيو بوردو مقالەسينك اساس مفهومى — توركلەرگە شدت كورسەتب كوچ سيزديريش كيرەك ايدى. چونكە «مسلمانلار يالغز كوچ بيلەن گنە حسابلاشادرلار. اوزلەرينە كورسەتيلگەن هەر قانداى بر عاليجنابلقنى ضعفيت ديب آڭلايدرلار»دان عبارتدر. بو جهت بزنك فرانسا هەم فرانسوز دەموقراتيسى اوستندەكى تصورلەريمزلە هيچ بر صورتلە باغلانا آلماديغندان محترم آقادەميك بوردوغا دنيادا كيمنكـ كوچ بيلەن ساناشماديغى سوروغوسينى قويوب اوتوگە مساعدە بولسا كيرەك ديب اميد ايتەمز. بويوك ناپوليون كوچ بيلەن ساناشماديمى؟ اول «ئەلبا» آرالينا، سوگرادان‌دا أولديگى «سەن ئەلەن» آطەسينا سورگونگە كيتەر ايكەن كوچ بيلەن حسابلاشماديمى؟ فرانسا 1871 معاهدەسينى كوچ بيلەن حسابلاشيب گنە امضا لاماديمى؟ روسيا ياپونيا ايلە ياساديغى «پورتسموت» معاهدەسينى كوچ ايلە حسابلاشيب گنە ياساماديمى؟ آلمانيا وەرساى معاهدەسينى كوچ قارشيسنداغنا امضا لاماديمى؟ ساويت روسيا برەست-ليتوفسكى معاهدەسينى كوچدەن باشقا نەنكـ تأثيرى آستندا امضا لادى؟ ملتلەر جمعيتى وە بوتون آوروپاملتلەر جمعيتى اعضاسى حبشستان‌نك ايتاليا طرفندان استيلا ايتيلووينى نەنكـ تأثيرى آستندا قبول ايتب اوتورادر؟ بر قانچا حقيقى آوروپا دەموقراتلارينى ايچلەرندە ايت قادارلدا سەوەمەديكلەرى بولشەويكلەر قوچاغينا آتيب تورغان عامل آلمانيانكـ كوچەيوونده‌ن توقان قورتوغنا ايمەسمى؟ سوك

ايكى نقطە اوستندە بلكەدە «بز صلحپرور بولغانمز اوچون سوغوشدان قاچينديق» ديگەن بر جوابنى بيرولەرى ممكن. بو صورتدەدە اسكندرون مسئلەسى كيلگەندە «مسلمانلارغا كوچ كورسەتونى» ايسلەتكەندە صلحپرورلك وە سوغوشدان قورقونى آيتب تاشلاغانلق بولوب قالمايديمى؟

نيچين ايكى تورلو اولچو، مسلمانلارغا باشقا، او برلەرينە باشقا تورلو اولچو؟ بو دنيا سياستينى تينچالتوغا، فرانسا اعتبارينى آرتيروغامى خدمت ايتەجەك؟ بز بونى نە اويلەى وە نەدە قبول ايتە آلامز...

3) اسكندرون مسئلەسى اوستندە فرانسا بيلەن توركيە آراسندا ياسالغان آڭلاشما ايلە سيقى باغليغى بولغان ايكنچى بر حادثەدە، شبهەسز، ميلانوداغى توركيە وە ايتاليا خارجيە وكيللەرى كوروشمەسيدر. توركيە ايلە ايتاليا آراسى اولدوقچا ساوق ايدى. بو ايكى دولت تيشقى ايشلەر وكيللەرينك ايلك اوچراشماسينك ايكى دولت آراسنداغى مناسباتنكـ ياخشيلاشماسى باشلانغيچى بولووينى اميد ايتيش كيرەك. بو ياقلاشونكـ برنچى نشانەسى، طبيعى، ايتاليانكـ بوغازلار آڭلاشماسينا اشتراكى بولسا كيرەك.

4) اوتكەن غينوارنكـ 24ندە يوغوسلاويا ايلە بولغارستان آراسندا «بوزولماس دائمى صميمى دوستلق» معاهدەسى امضالاندى. بو ايكى بالقان سلاويان دولتى آراسى سوك بالقان سوغوشى وقتندان، يعنى 25 يلدانبەرى ساوق مناسبات ايچندە ياشاب كيلمەكدە ايدى... دنيا سوغوشندادا ايكيسى قارشى غروپلار ايچندە كورەشكەن بو ايكى قومشو بالقان دولتلەرى نهايت ايمدى گنە عمومى بر تيل تاپيب آڭلاشمشدر. بو يوغوسلاويا-بولغارستان آڭلاشماسينكـ بالقاندا صلح مسئلەسينى محكملەو يولندادا خدمتى بولووى شبهەسزدر.

توركستان خبرلەرى :

ساويت مطبوعاتى وە قوممونيست فرقەسى قرارندا ساويت مكتبلەرى منظرەسى

1 — تا 1935نچى ييلى قوممونيست فرقەسى مركزى وە ساويت حكومتى باشلانغيچ هەم اورتا مكتبلەردە درس هەم مكتبنك ايچكى تورموشى ترتيبكە قويولا آلماغانليغى حقندا بر قرار

چیقارمش ایدی . ایمدی 1936نچی ییلی 5دەقابرندادا اوزبیکستان فرقه مرکزی اوزبیکستان باشلانغیچ هەم اورتا مکتبلەرندەکی ترتیب وە صحی وضعیت حقندا عینی مفهومدە قرار چیقارماقدادر. بو اوزبیکستان فرقه مرکزی قراردان بر تاقم مکتبلەردە درس ساعتلەرینك کیفی بر شکلدە باشلانیب، یەنە کیفی بر شکلدە بتیریلگەنلگی آڭلاشیلماقدادر. کوپنچه درس ساعتی 45 ییرینه 20ـ25 دقیقەگنه بولغانلیغی بیلدیریلەدر. حتی اوزبیکستان مرکزی تاشکنددە بر قسم مکتبلەردە صحی شرائط اصغری درجەدەن‌دە توبەندر.

اوزبیکستان مکتبلەرندەکی بو فجیع وضعیتنی تثبیت ایتکەن فرقه مرکزی معارف قومیسارلیغی وە اونگ محلی شعبەلەرینی مکتبلەردە ترتیبلی ایش یوروتو، درس وقتلارینی قطعی بر اصول دائرەسندە توتونی، درس ساعتلەرینك 45 دقیقەدەن آز بولماسلیغینی هەم مکتبلەردە کولتورلو بر تورموش یاراتو وظیفەسینی کوروشکه چاقیرادر. («پر. ووستوکا» 36 .12 .15)

2 — «سوسیالدی قازاغستان» 36 .11 .16 تاریخلی ساننده «اینتەرنات» باشلوقلی یازیسندا سوڭ ییللاردا مکتب ایشلەرندە کوبگنه یوتوق بارلیغینی، اینتەرناتلار آرتقانینی یازیب ساویت حکومتنه قارشی بورجینی اوتەگەندەن سوڭ اوزینك «براق»ینا باشلایدر.

«بو اینتەرناتلارنك ییلی، یاریق، قای یاغندان بولسادا خامتەمەسز ایتب اوقوغا تورلو امکان بیرەرلك بولووی تییش. شوندای قیلیب اوقوچیلارنك سبقنا یاخشی حاضرلانب، اونوملو بیلیم آلووینا قولایلق بولووی کیرەك... براق اینتەرناتلاریمزنك کوپی، آینقسا قولخوز اینتەرناتلاری ایمدیگەچە کیرەگنچه اویوشترولمای کیلەدی. بوڭا سببدە محلی فرقه وە ساویت أدارەلەرینك باشچیلق ایتمەگەنلگیدر».

غازیتا بو مقدمەسندەن سوڭ مثاللەرگه کیچەدر. غربی قازاغستان ولایتی دائرەسندەن، بر مخبرندەن آلدیغی خبردەن، بر اینتەرناتداغی اوقوچیلار تورموشی تصویرینی کیترەدر. «اینتەرناتدا 7ـ8 بالا 4 مربع مەتر کیڭلگندە اوستی یاپیلماغان، ایشیکی یوق آپ‌آچیق بر ییردە، چیریب ساسیغان اوت، توزغان توز توپراق اوستنه یاققان یاغمورله قاریشیب یاراتغان بر باتاقلق ایچندە یاتادر.. بو شرائطدەکی اینتەرناتنی توتوچی قولخوز او دائرەنك أڭ بای، کوچلو قولخوزلارندان بری سانالادر.»

«بالخاش آودانی اورتالغندا قازاق اورتالاو مکتبی یانندادا اینتەرنات بار. موندا‌غی اوقوچیلارنك تورموشی‌دا یوقاریداغی مثالدەگندەن یاخشیراق ایمەس... کیملەری ییرتیق، کوپچیلگینك آیاق کییمی یوق. بولەنك سوباسی بولماغانی کبی اوتون‌دە حاضرلانماغان. قای بر کونلەری بالالار ییمەکسز قالدیریلادرلار.»

«قاتناش قومیسارلغینك اوقو قومبیناتندا 210 اوقوچی بار. موندادا اوی ایمدیگەچە تعمیر ایتیلیب بتیریلمەگەن. بر توشەکدە ایکی‌ـاوچ بالا یاتادر. اوقوچیلارنك درس حاضرلایتورغان هەم دەم آلارلق ییری یوق... بو جهتنی اویلاغان کشی‌دە یوق.»

(«سوسیالدی قازاغستان» 36 .11 .16).

بولشەویك قادرولاری — «اوزبیکستان یوکسەك قوممونیست قیشلاق خوجالیغی مکتبی»نی 245 کشی بتیریب چیقدی. («پراودا ووستوکا» 36 .12 .31). طبیعی بونلارنك

دا نه قاداری ییرلی، نه قاداری روس بولغانلیغی آنیق کورسەتیلمەیدر. بونگله برابر بو پروپاغاندیستلارنك مهمگنه بر قسمی جبراً او مکتبگه تولدورولغان «زوراً طبیب» تورکستانلی یاشلار بولغانلیغینی بویلەدە قبول ایتمەك ممکندر. تورکستان یاشلارینی اصل تورکستانلیلار اوچون کیرەکلی، فائدەلی ساحەلاردان اوزاقلاشترماق اوچون فائدەلەنیب کیلە یاتقان بو مؤسسەلەرنگ مجبوراً ساویت روس ایمپەریالیزمنه باغلانغان ییرلی عنصر یتیشتریب ییروی‌دە اویلانماقدادر، که بونگ نه درجەدە توغرو بولوب چیقووینی حادثات کورسەتەچەکدر. بوکون معلوم بولغان نقطه ساویت روسیا مستملکه سیاستینك بو مؤسسەلەرنی مکتب، بیلیم دیب آیتلماقدا بولغان تورکستان یاشلیغینی مثبت هنر اورگەنودەن اوزاقلاتو اوچون فائدەلەنمەکدە بولغانلغیدر...

ساویت مکتبلەرندە قادرو مسئلەسی — سمرقند طب اینستیتوتی قورولغانینا ایکی ییل بولدی. بو ایکی ییللق فعالیتی نتیجەسندە او 165 طب خدمتچیسی، یعنی طبیب، حاضرلاب چیقارمشدر. بونگدا 65ی ییرلی خلق بالالاریدر. دقت ایتسەگز، بو مکتبنك بر تورلو فەلدشیر وە باشقا طبی یاردەمچی عنصرلار یتیشترو مؤسسەسندەن‌گنه عبارت بولغانی اوز اوزندەن آڭلاشیلیب تورادر. بودا طبیعی ساویت حکومتینك ملی أولکەلەردەکی عالی مکتبلەری قاتارندادر. شایان دقتدر، که یاشداياق مستملکەچیلەر انحصارینا آلنغان اورتا آسیا دارالفنونه قویولماغان ییرلیلەر اوچون آتالیب قورولغانلیغی سویلەنگەن بو مکتبنی‌دە مستملکەچی «قارغالار» باسیب کیتمشدر. («پراودا ووستوکا» 36 .12 .28).

قیزیل اوردا (آق مسجد)نك عینی جنسدەن مکتبینی‌دە بوندای باسقین آستندا کوروب اوتوروگه چیدی آلماغان تورکستانلی مدیر 30لەب روس اوقوچیسینی قووب یوبارغان. («قازاغستانسکایا پراودا» 36 .12 .30). بزچه بو قیزیل روس ادبسزلگینك تورکستاننك هەر طرفندان کیتریب چیقاراجاغی نتیجەدر.

عیاض اسحاقی بیکنك 40 ییللق ادبی خدمتینی ایسلەو

بو ییل قارداش ایدیل‌ـاورال ملی استقلال حرکتی باشلوغی محترم عیاض اسحاقی بیکنگ ادبی خدمتینه 40 ییل تولادر. رفیقمز «یاڭا ملی یول»نگ 107نچی سانی، 26نچی بیتندە بیریلگەن معلوماته کورە، عیاض اسحاقی بیك اوزینگ «تعلمدە سعادت» نام ایلك ادبی اثرینی 1897دە یازمش وە ایکی ییل سوڭرا، یعنی 1899دا، باسترتمشدر. عیاض اسحاقی بیکنك 1917نچی ییلغی انقلابغا قادار یازغان وە سانی 30گه باراتورغان تورلو حکایە، رومان وە تیاترو اثرلەرینگ اسملەرینی، محررنگ 25 ییللق مطبوعات خدمتینی ایسلەو مناسبتیله، مجموعەمزنگ 1931نچی ییلغی مای نسخەسندا آتاب اوتکەن ایدیك. («یاش تورکستان»نگ 18نچی سانی، 29نچی بیتیگه قارالسین).

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

رفیقمز «یاڭا ملی یول»نڭ شو ییل فیورال ساندا بیریلگەن معلوماتدان عیاض اسحاقی بیکنڭ مهاجرلکدەدە ادبی اثرلەر یازودا دوام ایتکەنلگی، 1920/21نچی ییللاردا پاریسدە «تولقونلار ایچندە»، «ایکی اوت آراسندا» نام ایکی دراما یازغانلغی، 1922دە بەرلیندە «اویگە تابا»، 1924دە «اویگە تابا» (یا ایسە میر آلای میر علی) نام آیری-آیری موضوعدا حکایەلەر یازدیغی آڭلاشیلماقدادر. 1923نچی ییلندا ایسە عیاض اسحاقی بیك بەرلیندە «کوز»، «لقمان حکیم»، «اولوغ بایرام» نامیلە اوچ ادبی اثرلە «ژان باییویچ» دیگەن بر قومیدیە یاراتمشدر. 1927/28دە ایسە استانبول-وارشاودا ایکەن «اوتوز ییللیغم» دیگەن بر اثر یازمشدر. عیاض اسحاقی بیکنڭ مهاجرلکدە یازغان وە یوقاریدا اسملەری آتالغان توقوز ادبی اثرندەن، ایسیز کە، هیچ بریدە باسیلماغاندر. ایدیل-اورالی قارداشلاریمز بویوك ادیبنك 40 ییللق ادبی خدمتینی اونڭ توغوم کونی — 23نچی فیورالدا ایسلەمە کچیدرلەر.

بز تورکستان استقلالچیلاری قارداش ایدیل-اورالنك ملی قورتولوش حرکتندە تینمای چالیشایاتقان بویوك ادیب وە محرر عیاض اسحاقی بیکنك ینە اوزون ییللار ساغلقلە یاشاب، عزیز خلقی وە یورتینی بختیار ایتو یولندا اولوغ موفقیتلەرگە ایریشمەسینی تیلەر وە محترم جماعت خادمینی 40 ییللق ادبی خدمتی مناسبتیلە یورەکدەن قوتلایمز.

*

ملی ایشچی قادرولاری حاضرلاوداغی قیزیل روس نەیرەکبازلیغی

«قازاغستانسکایا پراودا» غازیتاسینڭ 23. 10. 36 تاریخلی ساندا اوقودیغمزغا کورە، ریددەر قورغاشین کاندا بوتون تارماقلاردا اصغری تەخنیك بیلیمی اوگرەتو قورسلاری توزولگەن. بو قورسلارداغی تیڭلاوچیلارنك یارمیسی قازاقلار بولماسینا، بو ییرلی ایشچیلەر کوبچیلگینك روسچا آز بیلمەسینە وە یا هیچ بیلمەسلگینە رغماً بوتون درسلەر روسچا یوروتولەدر. طبیعی بو صورتدە قازاق ایشچیلەری درسلەردەن فائدەلەنە آلالماجاق، «اصغری تەخنیك بیلیمی»نی اوگرەنە بیلمەی قالاجاق. قورس درسلەرینی تیڭلاب کیچیردیکلەری وقتدا بوشغا کیتکەن بولوناجاقدر.

روس تیلندە درسلکلەر، ادبیات آرتیقچاسی بیلەن توپلانیب یاتقانی حالدا، ییرلی ایشچیلەر اوچون قازاقچا برگنە بولسادا درسلك یوقدر. ریددەر کاندا کی بو وضعیتنی غازیتا أدارەسینە بیلدیروچی بیکمحمد اوغلی اسملی مخبر قازاغستانداغی باشقا کان وە فابریق، زاوودلاردادا وضعیتنك باشقاچا بولماغانلیغینی یازادردا قازاغستان نشریات أدارەسندەن ایشچیلەرنی درسلك وە ادبیات بیلەن تأمین ایتونی سورایدر.

بزچە بوندای تیلەنولەرنك فائدەسی یوقدر. بونڭ اصل سببی ساویت حکومتینك مستملکەچیلك قادرو سیاستندەدر. او بو صورتلە ییرلی قازاق ایشچیلەرنی قصداً کیریدە قالدیریب، اونلارنی هەم سوادسز، هەم هنرسز، دائمی صورتدە روس ایشچیسی قولی آستندا مؤسسەنی روس بیلەرمەنلەری قولندا توتماقچی بولادر.

یەڭی اوپەرا — علی شیر نوائی‌نك «فرهاد شیرین»ی موشەل اسملی بر بستەکار طرفندان موسیقیغا آلینب بیتمشدر. اوتکەن دەقابرنك 14ندە تورلو رسمی کشیلەر حضوروندە صنعت بیلەرمەنلەری طرفندان سینالمش. بو سیناو زمانندا بستەکار اوپەرا «اووەرتوری»نی چالمش، خاتن وە قاریشیق خورلار قسمی ایلە خاتن وە ایرکەك روللارندان تورلو قسملاری اوینالیب کورسەتیلمشدر. بو سیناو ییغیننداا مهم روللارنی نصر قیزی، ذاکر اوغلی، رزاق کبی آتاقلی آرتیستلەر ایفا ایتمشلەردر. («پر. ووستوکا» 16. 12. 36).

تورکستان جدیدچی شاعر، متفکری تیکشیریلەدر

علم آقادەمیسی قازاغستان شعبەسی تشبثیلە موقان اوغلی ثابت؛ عوض اوغلی مختار، جوبان اوغلی، ایسەن جان اوغلی هەم تورمان جان اوغوللارندان عبارت بر هیئت آبای قونان بای اوغلی اثرلەرینی تیکشیرە باشلامشدر. هیئت آبای اثرلەرینك برنچی جلدینی حاضرلامشدر. بو جلدگە آبای‌نك 1855نچی ییلدان آلیب یازغان ایلك شعرلەری وە منثور یازیلاری ایلە «مسعود» هەم «اسکندر» آتلی ایکی بویوك منظومەسی کیرەجەکدر. بو برنچی جلدگە موقان اوغلی ثابت‌نك شاعرنك یاراتوچیلغی، تورموشی حقندا معلومات بیروچی هەم اونڭ بعضی بر اثرلەرینی تحلیل ایتوچی بر یازیسیدا علاوە ایتیلەجەکدر.
(«قازاغستانسکایا پراودا» 29. 12. 36).

عجبا بو تورکستانداغی ساویت تیکشیروچیلەری، اوزلەرنچە پوشکین طلبەسی دیب یوروتدوکلەری بو تورکستان شاعری اثرلەرینی تیکشیرەرکەن، ساویت روسیا تیکشیروچیلەرینڭ، بوکونلەردە بوتون ساویت اتفاقندا أولومینك یوز ییللغی اوتکەزیلمەکدە بولغان، روس ملتچی شاعری پوشکینگە کورسەتدیکلەری قادار اوبیەکتیفلك کورسەتە بیلو وە شاعرنڭ اثرلەرینی اولدیغی کبی توپلاب نشر ایتە بیلو امکانندا بولوناجاقلارمی؟! بو حقداغی ایڭ توغرو حکمنی یاقیندا چیقاریلاجاغی خبر بیریلگەن اثر بیرەجەکدر.

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Dr. Tahir Schakir, Berlin-Wilmersdorf
Druck: Sonnendruckerei G. m. b. H., Berlin-Charlottenburg 4
مسئول مدیری: دوقتور طاهر شاکر.

Yach Turkestan

Février 1937 (Le Jeune Turkestan) No. 87

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Mustafa Tchokaï - Oghly**

یولیمزغا توغرو کیلگه‌ن بوتون یازولار اوچون مجموعه‌مزنگ بیتله‌ری آچیقدر. باسیلماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونه شرطلری:

ییللغی 100 فرانسز فرانقی، آلتی آیلغی 60 فرانق، اوچ آیلغی 30 فرانق.

یه‌گی علمی کوچله‌ر — 1932نچی ییلی اوزبیکستان قوممونیست فرقه مرکزی «مدنی قورولوش» حقندا بر قرار چیقارغان ایدی. او قراردا اوزبیکستان «آقاده‌میسی قورو مسئله‌سی‌ده قو یولغان ایدی. «پراودا ووستوکا» غازیتاسی أداره‌سینك علاقه‌دار أداره‌له‌ر- ده‌ن آلیب یازدیغینا (36 .12 .12) کوره 1939نچی ییلیندا آچیلماقچی بولغان بو آقاده‌مینك کیله- جه‌ك قادروسینی تشکیل ایتمه‌ك اوزره حال حاضرده 34 اوزبیك یاشی تورلو ساویت روسیا آقاده‌میسی اینستیتوتله‌رنده حاضرلانماقدا ایمش. یه‌نه عینی یازوغا کوره بو ییل یه‌گیده‌ن 25 کشی کیته‌جه‌ك ایمش.

*

باشقاررادار: حیدر آباددە عبدالقادر افندیگه: مکتوبگزنی آلغاچ، او- تونچگز بویونچا، طرفگزدان کورسه‌تیلگه‌ن آدره‌سگه سورالغان مقداردا مجموعه یوللای باشلادیق.

مجموعه‌مزغا تیه‌شلی هه‌ر تورلو یوللانمالار اوچون آدره‌س:

Mustafa Tchokai-Oghly

7, Square de la Fontaine

Nogent s. Marne (Seine)

France